

Huumausaineisiin kohdistuvat pakkokeinot johtokeskuksen yleisjohtajan työssä

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteen laitos

Pro Gradu tutkielma

20.4.2017

Tekijä: Jukka Myllymäki 272900

Ohjaajat: Matti Tolvanen, Reima Kukkonen

Tiivistelmä

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta		Yksikkö	
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta		Oikeustieteiden laitos	
Tekijä			
Jukka Pekka Myllymäki			
Työn nimi			
Huumausainerikoksiin kohdistuvat pakkokeinot johtokeskuksen yleisjohtajan työssä			
Pääaine	Työn laji	Aika	Sivuja
Rikos- ja prosessioikeus	Pro Gradu -tutkielma	20.4.2017	VII + 87
Tiivistelmä			
<p>Tutkielmassani perehdyn johtokeskuksen yleisjohtajan tekemiin pakkokeinopäätöksiin huumausainerikoksissa. Olen rajannut tutkielmani siten, että keskityn Oulun poliisilaitoksella sijaitsevan Oulun johtokeskuksen yleisjohtajien tekemiin pakkokeinopäätöksiin rikoslain (39/1889) 50:1§ huumausainerikoksen ja 50:2a§ huumausaineen käyttörikoksen osalta. Tutkielmassa selvitän vastaukset itselleni asettamiin tutkimuskysymyksiin, jotka ovat mitä päätöksiä tehdään, miten päätöksiä tehdään ja miten yleisjohtajat ovat perustelleen kirjallisesti tekemänsä pakkokeinopäätökset? Näiden tutkintakysymysten avulla pystyn selvittämään työnsäni haluamani päätöksentekoprosessin, siinä ilmenevät mahdolliset oikeudelliset ja laadulliset ongelmat sekä lisäksi esittämään uusia keinoja tähän liittyvän laadun parantamiseksi. Näiden kriteerien käytössä olen saanut apua Oulun poliisilaitoksen poliisilakimies Antti Räsäseltä.</p> <p>Olen valinnut käsiteltäviksi pakkokeinoiksi kiinniottamisen kirjaamiset, yhteydenpidon rajoittamispäätökset, päätökset paikanetsinnässä ja kotietsintämääräykset. Olen ottanut jokaisesta pakkokeinolajista tarkasteltavaksi 10 kpl vuonna 2016 poliisiasiaain tietojärjestelmään (patja) kirjattua päätöstä. Työni on pääsääntöisesti kvalitatiivinen ja oikeusdogmaattinen, mutta se pitää sisällään myös empirisen osuuden.</p>			
Avainsanat			
Huumausaine, huume, pakkokeino. laki, päätös, laatu, poliisi			

SISÄLLYS

LÄHTEET.....	III
LYHENNELUETTELO.....	VII
1. JOHDANTO	1
2. TOOREETTINEN VIITEKEHYS	3
2.1 Tutkimuskysymykset	3
2.2 Kvalitatiivinen tutkimus.....	4
2.2.1 Hyvän tutkimuksen vaatimukset	8
2.2.2 Hyvän laadullisen tutkimuksen ongelmat.....	10
2.2.3 Laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysi	11
2.3 Lainoppi	12
2.4 Päätöksenteko.....	15
3. HUUMAUSAINERIKOKSET	19
3.1 Huumausaineiden määrittely.....	19
3.2 Huumausaineiden yleisyys Suomessa	19
3.3 Huumausainerikos.....	20
3.4 Huumausaineen käyttörikos	22
4. HUUMAUSAINERIKOKSIIN LIITTYVÄT PAKKOKEINOT	23
4.1 Pakkokeinojen tunnusmerkit ja pakkokeinolain yleiset säännökset.....	23
4.1.1 Suhteellisuusperiaate	24
4.1.2 Vähimmän haitan periaate	26
4.1.3 Hienotunteisuusperiaate.....	27
4.2 Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot	27
4.2.1 Kiinniottaminen	28
4.2.2 Pidättäminen	29
4.2.3 Yhteydenpidon rajoittaminen	33
4.3 Muuhun kuin vapauteen kohdistuvat pakkokeinot.....	35
4.3.1 Yleinen kotietsintä	35
4.3.2 Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi.....	37
4.3.3 Paikanetsintä.....	38
4.3.4 Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen.....	39
4.3.5 Päätös yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä.....	39
4.3.6 Läsnaolo yleisessä kotietsinnässä ja paikanetsinnässä.....	40

5. EMPIIRINEN OSA	41
6. PAKKOKEINOPÄÄTÖSTEN LAADUNVALVONTA.....	42
6.1 Tuomioistuimien ratkaisuja.....	42
6.2 Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvonta	46
6.3 Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvonnan ratkaisuja.....	46
7. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	49
7.1 Tutkintakysymykset	49
7.2 Päätösten laatu.....	50
7.3 Toimenpidesuosituksia.....	51

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio Aulis: Mitä lainoppi on? Helsinki 1978

Alasuutari Pertti: Laadullinen tutkimus 2.0. Lempäälä 2011

Denzin Norman - Lincoln Yvonna: The Sage Handbook of Qualitative Research. Sage Publications 2005

Eriksson P - Kovalainen A: Qualitative methods in business research. Sage Publications 2008

Eskola, Jari - Suoranta, Juha 2000: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5. painos Jyväskylä 2000

Evans D - Cruba p - Zobel J: How to write a better thesis. Melbourne University press 2011

Heikkilä Tarja: Tilastollinen tutkimus. Helsinki 2010

Helminen Klaus, Fredman Markku, Kanerva Janne, Tolvanen Matti, Viitanen Marko: Esi-tutkinta ja pakkokeinot. Helsinki 2012 (Helminen ym. 2012)

Helminen Klaus, Fredman Markku, Kanerva Janne, Tolvanen Matti, Viitanen Marko: Esi-tutkinta ja pakkokeinot. Helsinki 2014 (Helminen ym. 2014)

Hirsjärvi, Sirkka - Remes, Pirkko - Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos Helsinki 2010

Järvinen Pertti - Järvinen Annikki: Tutkimustyön metodeista. Tampere 2011

Kananen, Jorma: Case -tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä 2013

Kananen, Jorma: Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä 2008

Kananen Jorma: Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä 2014

Karisto Antti - Seppälä Ullamaija: Maukas gradu - valmistusvihjeitä tutkielman tekijöille. Tampere 2004.

Kinnunen Merja - Löytty Olli: Iso gee - gradua ei jätetä. Tampere 1999

Kuusela Sari: Esimiehen vuorovaikutustaidot. Helsinki 2013

Lincoln Yvonna - Guba Egon: Naturalistic inquiry. Sage Publications 1985

Metsämuuronen Jari: Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki 2008

Mäenpää Olli: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Keuruu 2016

Ojanen Eero: Hyvä päätös? - Filosofisia näkökulmia päätöksentekoon. Helsinki 2015

Rantaeskola Satu, Halme Kimmo, Kortesalmi Leo, Lönnroth Kaarle, Parviainen Johanna, Saukonniemi Teemu, Springare Sanna: Pakkokeinolaki - kommentaari. Tampere 2014

Rianbacke Ari - Rianbacke Mona: Päätöksenteko - uskalla tehdä toisin. Viro 2015

Siltala Raimo: Johdatus oikeusteoriaan. Helsinki 2001

Svinhufvud Kimmo: Gradutakuu. 3. uudistettu painos. Tallinna 2015

Syrjälä Leena - Ahonen Sirkka - Syrjäläinen Eija - Saari Seppo: Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma 1994

Tuomi Jouni - Sarajärvi Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Jyväskylä 2002

Tuomi Jouni - Sarajärvi Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9., uudistettu painos Vantaa 2012

Valli Raine - Aaltola Juhani: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 4. uudistettu painos. Juva 2015

Varjonen, Vili: Huumetilanne Suomessa 2014 raportti. Tampere 2014.

Virallislähteet

HE 14/1985 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle Esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 213/2000 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.

HE 22/2008 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle huumausaineliksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 222/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

PeVL 66/2010 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 222/2010 vp) esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

AOA 2743/4/00: Eduskunnan oikeusasiamiehen apulaisen ratkaisu Pakkokeinolain todennäköisyysporrastuksessa.

Internetlähteet

Hirvonen Ari: Mitkä metodit? - Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

[http://www.helsinki.fi/oikeustiede/tutkimus_ja_julkaisut/julkaisut/yleinen_oikeustiede/hirvonen_mitka_metodit.pdf] (8.10.2016)

Tampereen yliopisto, menetelmäopetus

[http://www.fsd.uta.fi/metelmaopetus/kvali/L2_3_1.html] (7.10.2016)

Jyväskylän Yliopisto, laadullinen tutkimus

[<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>] (7.10.2016)

Inspirans Oy

[<http://www.inspirans.fi/kvalitatiivinen-tutkimus/>] (7.10.2016)

Helsingin Yliopisto, johdatus oikeustieteeseen

[<http://blogs.helsinki.fi/avoin-johdatusoik/lainoppi-ja-oikeudenalat/>] (10.10.2016)

Helsingin yliopiston avoin yliopisto, perusasioita oikeustieteestä

<https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/oikeustiede/materiaali/osa1.html> (14.10.2016)

Poliisi: Huumausainerikollisuuden tilannekatsaus 2015.

[http://poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/

[re/28741_Huumausainerikollisuuden_tilannekatsaus_2015.pdf?b4dc23ed8051d388](http://poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/re/28741_Huumausainerikollisuuden_tilannekatsaus_2015.pdf?b4dc23ed8051d388)](23.11.2016)

www.poliisi.fi -> huumausainerikosten tilastot (23.11.2016)

Valtakunnansyyttäjänvirasto: Julkaisut ja ohjeet

<http://www.vksv.oikeus.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet/valtakunnansyyttajanyleisetohjeet/syyteharkinta/vks20061seuraamuksenmaaraaminenhuumausaineenkayttorikoksesta.html> (14.12.2016)

Oikeustapaukset

KKO 2014:57

KKO 2014:58

Pohjanmaan KäO 16/601

LYHENNELUETTELO

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
HE	Hallituksen esitys
Patja	poliisiasiaain tietojärjestelmä
KKO	Korkein oikeus
KäO	Käräjäoikeus
OTM	Oikeustieteen maisteri
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
RL	rikoslaki (39/1889)
VKSV	Valtakunnansyyttäjänvirasto
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1. JOHDANTO

Olen kuullut monelta opiskelijalta, että vaikeinta Pro gradu työn tekemisessä on sen aiheen valinta. Tästä samasta aiheesta kirjoitetaan myös tutki ja kirjoita¹ -kirjassa, jossa mainitaan mm, että aiheen valinta on monen kokeneenkin kirjoittajan mielestä tärkeimpiä ja samalla haastavimpia tehtäviä. Sen vuoksi siihen kannattaa varata riittävästi aikaa ja sitä tulee pohdita huolellisesti. Hyvä tutkimusaihe on hyvän tutkimuksen alku. Jos kirjoittaja valitsee oikean aiheen, hänellä on oivat mahdollisuudet tehdä hyvä tai erinomainen tutkimus.

Pro gradu työni käsittelee huumausaineisiin kohdistuneita pakkokeinoja johtokeskuksen yleisjohtajan työssä. Kun aloin miettiä gradun aihetta, päätin että haluan tehdä sellaisen työn, joka palvelee ensinnäkin sekä itseäni, että laajemmin myös omaa työyhteisöäni.

Tutkimusaiheen yleinen mielekkyys ja omakohtainen kiinnostavuus ennustavat ehkä parhaiten sitä, että gradu myös valmistuu ajoissa.² Kun tutkielman aihetta kypsyttelee mielessään kyllin kauan, gradusta ei tule muista opinnoista irrallista ja ylitsepääsemätöntä loppu-työtä, joka tehdään viimeisenä ja jonka joutuu punnertamaan valmiiksi väkipakolla.³ Opinnäytetyön aihevalinnasta mainitaan myös How to write a better thesis⁴ -kirjassa, jonka mukaan aihevalintaan vaikuttavat mm. aikaisemmat opinnot, menetelmäosaaminen, aiheen kiinnostavuus ja hallittavuus ja aiheen merkitys.

Toimin itse Oulun johtokeskuksen yleisjohtajana ja koen valitsemani aiheen todella mielenkiintoiseksi. Valitsin oman graduni aiheen jo kauan sitten ja olen sitä työstänyt mielessäni jo jonkin aikaa. Kirjasin lisäksi työn alkumetreillä itselleni aikataulun, josta pidän kiinni. Koska suoritan opiskeluni täysin työn ohessa, vaatii sen välillä tiukkaa ajanhallintaa. Kinnunen ja Löytty mainitsevat hienosti Iso gee - gradua ei jätetä⁵ kirjassaan, että gradu on eräänlainen akateemisen maailman siirtymäriitti, jossa opiskelija - muun ohessa - osoittaa hallitsevansa tieteen kielen.

¹ Hirsjärvi - Remes - Sajavaara 1997, s. 66

² Karisto - Seppälä 2004, s.26

³ Karisto - Seppälä 2004, s.24-25

⁴ Evans - Cruba - Zobel 2011, s.3-4

⁵ Kinnunen - Löytty 1999, 13

Suomessa poliisitoiminta on jaettu alueellisesti 11 poliisilaitokseen. Poliisilaitosten lisäksi suomessa on kaksi johtokeskusta, Helsingin johtokeskus ja Oulun johtokeskus. Johtovastuualueet on jaettu siten, että Oulun pääpoliisiasemalla sijaitsevan Oulun johtokeskuksen vastuulle kuuluvat Oulun ja Lapin poliisilaitokset ja Helsingin johtokeskukselle muu suomi.

Oulun johtokeskus vastaa poliisin operatiivisesta yleisjohdosta 24/7 koko poliisilaitoksen alueella ja Lapin poliisilaitoksen yleisjohdosta virka-ajan ulkopuolella. Käytännön toimista mainitsen mm. johtovastuualueen jatkuvan tilannekuvan ylläpidon sekä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen oikeuksia edellyttävien päätösten tekemisen.

Työnkuvaan kuuluvat kiinteästi työvuoron aikana tehdyt lukuisat päätökset, joista suurin osa joudutaan tekemään asiassa käytettävissä olevien ensitietojen saamisen jälkeen melko nopeasti. Pro Gradu työni käsittelee tätä mainitsemaani päätöksentekoprosessia. Olen rajannut työn siten, että keskityn tässä työssä vain huumausaineisiin liittyviin pakkokeinoihin ja niissä vielä erityisesti rikoslain (39/1889) 50:1 § huumausainerikokseen sekä RL 50:2a § huumausaineen käyttörikokseen liittyviin pakkokeinopäätöksiin. Lisäksi olen rajannut tutkimustani niin, että pakkokeinolain osalta keskityn pakkokeinolain (806/2011) 1,2 ja 8 lukuihin. Tarkoituksena on kuvata johtokeskuksen yleisjohtajan eräänlaista päätöksentekoprosessia.

Perehdyn tutkimuksessani päätöksentekoprosessin kuvaamisen lisäksi myös työn laadulliseen tekemiseen. Katsonkin työni olevan sekä kvalitatiivinen että oikeusdogmaattinen. Kun käyn läpi pakkokeinopäätöksiin liittyvää päätöksentekoprosessia, niin samalla peilaan tämän prosessin laadullisuutta ja lainmukaisuutta.

Opinnäytettä tehdessään opiskelijasta tulee Svinhufvudin⁶ mukaan oman tutkimusaiheensa asiantuntija, joka samalla oppii myös esimerkiksi kirjoitustaitoa ja projektinhallintaa, joita voi hyödyntää työelämässä.

Opinnäytetyöni käsittää yhteensä 7 lukua. Luku 2 käsittelee teoreettista viitekehystä. Tuon esille siinä yhteydessä käsitteet kvalitatiivinen, oikeusdogmaattinen sekä päätöksenteko.

⁶ Svinhufvud 2015, s.15 - 16

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Tutkimuskysymykset

Jokaisen hyvän pro gradun työn taustalla on perusteellisesti tehty taustatyö ja selkeä tutkimusongelman havainnointi ja tutkimuskysymysten asettelu. Tutkimus on aina täsmäse, riippumatta sen yksi- tai monitieteisyydestä. Täsmällisyys varmistetaan tehokkaalla tutkimuskysymyksellä.

On hyvin mahdollista, että tutkimusongelmat muuttuvat matkan varrella, koska usein ongelmat kristallisoituvat vasta tutkimusprosessin edetessä. Tästä huolimatta niillä on silti tärkeä tehtävänsä pitää tutkimus kasassa ja estää tutkijaa keskittymästä oman tutkimuksen kannalta epäolennaisiin asioihin.

Hyvänä yleisohjeena voidaankin pitää sitä, että vältetään pelkkiä pintaraapaisuja jostakin laajasta ilmiöstä ja pyritään sen sijaan perusteellisempaan jonkin kapeamman osa-alueen tarkasteluun. Laadullisessa tutkimuksessa ongelmanasettelu on kohtalaisen joustavaa ja joissakin tilanteissa voidaan pikkutarkkojen tutkimusongelmien sijaan asettaa tutkimukselle yleisluontoisempi tutkimustehtävä.

Hyvää tutkimusongelmaa ei ole välttämättä helppo määritellä, mutta muodoltaan se on yksiselitteinen ja selkeä. Yksinkertaistettuna se sisältää kysymyksen tai kysymysten muodossa kiteytyksen siitä, mitä aiheesta halutaan tutkia ja tietää. Laadullisissa tutkimuksissa tutkimuksen tavoitteena on usein jonkin ilmiön kuvaaminen ja ymmärtäminen, jonka seurauksena tutkimusongelmat ovat yleensä mitä- ja miten -kysymyksiä. Tämä ei toki rajaa muiden tyyppisten tutkimuskysymysten käyttöä.⁷

Olen asettanut omalle tutkimukselleni alustavasti kolme tutkintakysymystä. Ensinnäkin haluan selvittää, mitä päätöksiä tehdään. Selvitän työssäni, millaisia pakkokeinopäätöksiä työssäni tehdään rajaamassani tutkimusaiheessa. Kyseeseen tulevat siis huumausainerikokseen ja humausaineen käyttörikokseen liittyvät pakkokeinot.

⁷ Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2016, kohta Tutkimusongelmat

Toiseksi kysymykseksi olen asettanut, miten päätöksiä tehdään. Tämän tutkimusongelman selvittämiseksi paneudun yleisjohtajan tekemään päätöksentekoprosessiin sen eri vaiheineen ja vaihtoehtoineen. Kolmantena seikkana halua selvittää, miten yleisjohtajat ovat perustelleet kirjallisesti tekemänsä pakkokeinopäätökset. Jos ja kun pystyn selvittämään työssäni tämän tutkimusongelman, niin olen saavuttanut tavoitteeni varsin mallikkaasti.

Näiden tutkintakysymysten avulla pystyn selvittämään työssäni haluamani päätöksentekoprosessin, siinä ilmenneet laatuongelmat sekä lisäksi esittämään uusia keinoja tähän liittyvän laadun parantamiseksi.

Tutkijan oma tutkimus asemoidaan olemassa olevaan alan tietovarantoon. Tämä edellyttää perehtymistä, aihealueen tämän hetkiseen tietämykseen eli siihen, mitä teorioita, malleja ja tutkimusta on tuotettu aihealueelta. Kirjallisuuteen perehtymällä tutkija voi löytää omasta aihealueesta harmaita alueita, joilta tutkimukset puuttuvat. Tällainen löydös vain lisää oman tutkimuksen merkitystä. Kirjallisuuskatsauksesta on myös apua oman tutkimustyön käytännön toteuttamisessa. Aikaisemmat tutkimukset tarjoavat hyväksi havaittuja työkaluja mm. tiedonkeruussa, kuten myös mittareita, tutkimustuloksia ja teorioita, joita voidaan hyödyntää monella tavalla omassa tutkimuksessa.⁸

2.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Olen valinnut tutkimukseeni kvalitatiivisen eli laadullisen lähestymistavan. Tutkimukseni yhtenä pääteemana on saada selville johtokeskuksen yleisjohtajien tekemien pakkokeinopäätösten laatu huumausainerikoksiin liittyvissä asioissa. Koska tutkin yhtenä osa-alueena mainitsemiani laatutekijöitä, voidaan laadullisen tutkimuksen lähestymistapaa pitää tähän tutkimukseen sopivana.

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus, jossa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti.⁹

⁸ Kananen 2013, s.16

⁹ Jyväskylän yliopisto, menetelmäpolkuja humanisteille 2016, kohta Laadullinen tutkimus

Pertti Alasuutari¹⁰ kirjoittaa laadullinen tutkimus 2.0 -kirjassaan teoreettisesta viitekehuksesta, Alasuutarin mukaan teoreettiseksi viitekehukseksi nimitetään erityistä näkökulmaa, jonka mukaan on tehtävä selvä analyttinen ero havaintojen ja johtolankojen välille. Tutkimuksessa havaintoja tarkastellaan siinä mielessä aina johtolankoina, että niitä tarkastellaan vain ja ainoastaan tietystä, eksplisiittisesti määritellystä näkökulmasta.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa teoreettisen viitekehysten ja sen kanssa sopusoinnussa olevan metodin valitseminen on erittäin tärkeää. Erityisen ongelmalliseksi tämän ratkaisun tekee laadullisessa tutkimuksessa se, että sille on luonteenomaista käänellä ja katsella ilmiötä monelta kantilta, problematisoida jokaista itsestään selvää näkökulmaa.¹¹

Mitä laadullinen tutkimus todellisuudessa on? Tähän löytyy alan kirjallisuudesta paljonkin vastauksia, jotka näkökulmiltaan eroavat vähän toisistaan. Aluksi voidaan todeta, että kvalitatiivinen eli laadullinen ote vastaa ensisijaisesti kysymyksiin **miksi, millainen ja miten**.¹²

Esimerkiksi Kanasen¹³ mukaan laadullinen tutkimus tarkoittaa mitä tahansa tutkimusta, jonka avulla pyritään löydöksiin ilman tilastollisia menetelmiä tai muita määrällisiä keinoja. Laadullinen tutkimus käyttää sanoja ja lauseita, kun taas määrällinen tutkimus perustuu lukuihin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä määrällisen tutkimuksen mukaisiin yleistyksiin, Tarkoituksena on ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja mielekkään tulkinnan antaminen.

Vastaavasti Denzin ja Lincoln¹⁴ määrittelevät laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoittavan kokonaista joukkoa erilaisia tutkinnallisia, luonnollisissa olosuhteissa toteutettavia tutkimuskäytäntöjä. Heidän kannan mukaan kvalitatiivista tutkimusta on vaikea määritellä selvästi, koska sillä ei ole teoriaa eikä paradigmaa, joka olisi vain sen omaa. Kvalitatiivisella tutkimuksella ei myöskään ole täysin omia metodeja.

¹⁰ Alasuutari 2011, s.79

¹¹ Alasuutari 2011, s.84-85

¹² Inspirans Oy 2016, kohta Kvalitatiivinen tutkimus

¹³ Kananen 2008, s.24

¹⁴ Denzin - Lincoln 2005, s.3,7

Laadullinen tutkimus tutkii yksittäistä tapausta, kun taas määrällinen tapausten joukkoa. Laadullinen tutkimus antaa uuden tavan ymmärtää ilmiöitä. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään saamaan yhdestä havaintoyksiköstä irti mahdollisimman paljon eli tapausta käsitellään perusteellisesti syvyyssuunnassa¹⁵.

Kuten Kananen edellä mainitsee, laadulliseen tutkimukseen riittää yksikin tapaus tai kohde, jos se on laajuudeltaan riittävä. Paneutuessani yleisjohtajan tekemiin pakkokeinopäätöksiin huumausainerikoksissa, ei missään vaiheessa ole tullut epäilyksiä aiheen laajuuden riittämättömyydestä. Enemminkin minulla tutkijana on ollut täysi työ saada tiukoilla aiheen rajauksilla asiakokonaisuus pysymään järkevässä ja hallittavassa mittakaavassa.

On kuitenkin ongelmallista, kuinka tarkkarajainen ja täsmällinen aiheen tulisi olla. Tässä ovat osittain vastakkain kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen peruslähtökohdat. Kvalitatiivinen tutkimus edellyttää melkoista joustavuutta ongelmanasettelussa. Tämä tutkimustapahan on useimmiten valittu lähtökohdaksi juuri sen vuoksi, että liikutaan jokseenkin kartoittamattomalla ja ennakoimattomalla alueella.¹⁶

Millaisiin tutkimuksiin ja tilanteisiin kvalitatiivinen lähestymistapa sitten sopii? Laadullisen tutkimuksen työtapoja¹⁷ - kirjan mukaan kvalitatiivinen tutkimusote soveltuu tutkimukseen erityisen hyvin esimerkiksi silloin, kun

1. ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista eikä niinkään niiden yleisluontoisesta jakaantumisesta
2. ollaan kiinnostuneita tietyissä tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista
3. halutaan tutkia luonnollisia tilanteita, joita ei voida järjestää kokeeksi tai joissa ei voida kontrolloida läheskään kaikkia vaikuttavia tekijöitä, tai

¹⁵ Kananen 2008, s.25

¹⁶ Hirsjärvi - Remes - Sajavaara 2010, s. 81

¹⁷ Syrjälä ym 1994, s. 12-13

4. halutaan saada tietoa tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy-seuraussuhteista, joita ei voida tutkia kokeen avulla.

Kananen¹⁸ toteaa puolestaan, että laadullinen tutkimus tulee kysymykseen pääsääntöisesti silloin, kun tutkittavaa ilmiötä ei tunneta eli ei ole vielä teorioita, jotka selittäisivät tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä.

Laadullista tutkimusprosessia voi luonnehtia myös eräänlaiseksi tutkijan oppimisprosessiksi, jossa koko tutkimuksen ajan pyritään kasvattamaan tutkijan tietoisuutta tarkasteltavana olevasta ilmiöstä ja sitä ohjailevista tekijöistä. Tutkija on pääasiallinen tutkimusväline (human instrument), jonka välityksellä tietoa tutkimuskohteesta kertyy.¹⁹

Laadullista tutkimusta voi luonnehtia prosessiksi myös siinä mielessä, että tutkimuksen etenemisen eri vaiheet eivät ole välttämättä etukäteen jäsennettävissä selkeisiin eri vaiheisiin, vaan esimerkiksi tutkimustehtävää tai aineistonkeruuta koskevat ratkaisut voivat muoutua vähitellen tutkimuksen edetessä.²⁰

Omasta tutkijan näkökulmasta katsottuna, pidän tutkielmaani erittäin opettavaisena laadullisena oppimisprosessina. Työn etenemisen myötä pääsen koko ajan syvemmälle sisään oman työkuvaani liittyvien pakkokeinojen yksityiskohtiin. Tutkielman tarkoituksena on nimenomaan syventää omaa ammattiosaamista sekä samalla tehdä kattava läpileikkaus pakkokeinopäätösten laatutekijöihin.

Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto.²¹ En ole suorittanut oman opinäytetyöni yhteydessä haastatteluja enkä kyselyjä, vaan olen keskittynyt enemmänkin havainnointiin ja erilaisiin dokumentteihin perustuvaan tietoon.

Havainnointi on tutkijan suorittamaa tietojenkeruuta siten, että tutkija merkitsee tekemiänsä havaintoja muistiin. Havaintojen kohteena voivat olla mm. tutkittava toiminta, laitteet, järjestelyt ym.²²

¹⁸ Kananen 2015, s. 16

¹⁹ Lincoln - Guba 1985, s.39-40

²⁰ Valli - Aaltola. Jyväskylä s.2015

²¹ Tuomi ym. 2003, s.73

²² Järvinen - Järvinen 2011, s.151

Tutkiessani sekä omia tekemiäni pakkokeinopäätöksiä, että johtokeskuksen muiden yleisjohtajien tekemiä pakkokeinopäätöksiä sekä eri laillisuusviranomaisten niihin liittyviä kommentteja, olen samalla tehnyt itselleni muistiinpanoja saadakseni kirjattua ylös opinäytetyöhöni mahdollisimman monia näissä päätöksissä havaittuja laatutekijöitä.

Tärkeimpiä järjestelmiä tutkimuksessani ovat olleet poliisiasiantietojärjestelmä (Patja) sekä Patjaan liittyvä tietojenhakujärjestelmä (Rikitrip). Koska poliisien järjestelmien käyttöoikeuksia on viime aikoina tiukennettu aika lailla, olen hakenut tutkimustani varten erillisen luvan näiden rekistereiden käyttöön poliisihallitukselta.

2.2.1 Hyvän tutkimuksen vaatimukset

Ensimmäinen vaatimus on validiteetti eli pätevyys. Tutkimuksen tulee mitata sitä, mitä sen oli tarkoituskin selvittää. Jos tutkija ei ole asettanut täsmällisiä tavoitteita tutkimukselleen, hän tutkii helposti vääriä asioita. Validius tarkoittaa karkeasti ottaen systemaattisen virheen puuttumista. Validilla mittarilla suoritettut mittaukset ovat keskimäärin oikeita. Validiutta on hankala tarkastella jälkikäteen, vaan se on varmistettava etukäteen huolellisella suunnittelulla ja tarkoin harkitulla tiedonkeruulla.²³

Validiteetin totaalinen puuttuminen tekee tutkimuksesta arvottoman. Tällöin tutkitaan todellisuudessa aivan muuta asiaa kuin mitä kuvitellaan tai alun perin on ollut tarkoitus. Puutteellinen validiteetti merkitsee sitä, että empiiriset havainnot ja koko tutkimus itsessään kohdistuu enemmän tai vähemmän sivuun siitä, mikä oli tarkoituksena.

Laadullisen tutkimuksen yleisinä luotettavuuskriteereinä käytetään mm. vahvistettavuutta, arvioitavuutta, tulkinnan ristiriidattomuutta, luotettavuutta ja saturaatiota (kylläntyminen).²⁴ Vaikka Erikssonin ja Kovalaisen kirja kertookin pääasiassa liiketalouden tutkimuksesta, sopivat nämä luotettavuuskriteerit hyvin muitakin aihealueita koskeviin laadullisiin tutkimuksiin.

²³ Heikkilä 2010, s.29

²⁴ Eriksson - Kovalainen 2008, s. 294

Toinen vaatimus on realibiliteetti, jolla tarkoitetaan tulosten tarkkuutta. Tutkimuksen tulokset eivät saa olla sattumanvaraisia. Samoin kuin luotettavalta autolta vaaditaan, että se kulkee milloin tahansa, missä tahansa ja kenen tahansa ajamana, niin myös luotettavalta tutkimukselta vaaditaan sen toistettavuus samanlaisiin tuloksiin. Tieteellisiä tuloksia ei pidä yleistää niiden pätevyysalueen ulkopuolella. Yhteiskunnan monimuotoisuudesta ja vaihtelevuudesta johtuen yhden tutkimuksen tulokset eivät välttämättä päde toisena aikana tai soisessa yhteiskunnassa.²⁵ Tutkimuksen luotettavuuden varmistaa aineiston riittävyys. Tietoa kerätään, kunnes uudet tapaukset eivät tuota enää uutta informaatiota.

Kolmas hyvän tutkimuksen vaatimus on objektiivisuus eli puolueettomuus. Jokaiseen tutkimukseen liittyy tutkijan subjektiivisia valintoja tutkimusmenetelmästä, kysymysten muotoilusta, analysointimenetelmistä ja raportointitavasta. Lisäksi huolellisellekin tutkijalle voi sattua tahattomia virheitä tutkimusta tehdessä, mutta anteeksiantamatonta on tahallinen tulosten vääristely tai helposti saatavilla olevien kontrollikeinojen käyttämättä jättäminen. Tutkimuksen tulokset eivät saa riippua tutkijasta.²⁶

Vaikka tutkimustyössä on yleensä tärkeää, että tutkija pystyy osoittamaan tulosten reliabiliteetin ja validiteetin, niin laadullisessa tutkimuksessa tulosten yleistettävyyden on tärkein kriteeri. Kvalitatiivisia menetelmiä käyttäviä tutkijoita kritisoidaan usein siitä, että he eivät käsittele riittävästi tutkimuksen luotettavuuskysymyksiä ja perustele selkeästi metodeja, tuloksia ja johtopäätöksiä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa oletetaan, että todellisuutta voi olla useita ja että tutkimus tuottaa tietyn näkökulman ilmiöstä - ei objektiivista totuutta. Tämän vuoksi perinteiset luotettavuuskäsitteet, joiden mukaan on vain yksi konkreettinen totuus, eivät sovellu kvalitatiivisen tutkimuksen arviointikriteereiksi.

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan lähteä liikkeelle mahdollisimman puhtaalta pöydältä ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaankin aineistolähtöisestä analyysistä, joka pelkistetyimmillään tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien, ikään kuin alhaalta ylös. Tällöin on tärkeää pohtia aineiston eli korpuksen rajausta siten, että sen analysointi on mielekästä ja järkevää.²⁷

²⁵ Heikkilä 2010, s.30

²⁶ Heikkilä 2010, s.31

²⁷ Eskola - Suoranta 2000, s. 19

Vaikka itse teen sitä työtä, jonka laatua opinnäytteessäni tarkastelen, olen pyrkinyt tarkastelemaan asiaa täysin ulkopuolisena henkilönä. Jos haluan kehittää oman työyhteisöni työn laadullista osaamista, niin en voi missään nimessä asettua tutkimuksessani puolueelliseksi. Koska yksi opinnäytetyöni tärkeimmistä tavoitteista on oman ammatillisen osaamisen kehittäminen, on tällainen objektiivinen suhtautuminen omaan työhön jo eräänlainen oppimistilaisuus, jota eittämättä tämän päivän esimiestyössä tarvitaan.

2.2.2 Hyvän laadullisen tutkimuksen ongelmat

Laadullisen tutkimuksen kompastuskiveksi voi ilmetä tutkijan hyvin voimakas ennakkoletus oman aiheensa tutkimustuloksesta. Mikään tutkimuksessa selville tullut aineisto ei saa tutkijan päästä käännettyä, mikäli hän itsepintaisesti pitää käsityksensä alkuperäisestä oletuksestaan.²⁸

Opinnäytetyön luotettavuutta voidaan tarkastella opinnäytetyöprosessin eri vaiheiden avulla. Luotettavuudessa on kysymys siitä, että eri vaiheet tehdään oikein ja jonka avulla saadaan luotettavaa ja uskottavaa tutkimustietoa.²⁹

Tutkimuksen luotettavuuskysymykset tulee huomioida jo työn suunnitteluvaiheessa. Aineiston keruun ja analyysin jälkeen luotettavuutta ei enää voida parantaa. Luotettavuus liittyy myös prosessin eri vaiheisiin. Jälkikäteinen luotettavuuden nostaminen on lähes mahdotonta.³⁰

Olen ottanut nämä luotettavuusseikat huomioon omassa työssäni. Lähtökohtaisesti tiesin, että yleisjohtajien huumausainerikoksissa tekemät pakkokeinopäätökset ovat laadultaan hyviä, mutta samalla tiedostin, että saadun palautteen perusteella niidenkin tasoa voidaan vielä parantaa. Tämän vuoksi lähdin tutkimaan näiden pakkokeinopäätösten yksityiskohtia paneutumalla päätökseen johtavaan päätöksentekoprosessiin.

²⁸ Metsämuuronen 2008, s. 47

²⁹ Kananen 2013, s.115

³⁰ Kananen 2013, s.118

Minulla ei varsinaisesti ole ollut ennen tutkimuksen tekemistä mitään "kiveen hakattua" ennakko-oletusta tutkimukseni tuloksista, vaan olen lähtenyt liikkeelle avoimin mielin suurta mielenkiintoa tutkimusainettani kohtaan osoittaen.

Tutkimukseni luotettavuuden pystyn osoittamaan sillä, että saamani tulokset perustuvat poliisin käytössä olevaan viralliseen patja -järjestelmään sekä selostamalla työssäni selkeästi, miten olen saamani tulokset hankkinut.

2.2.3 Laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysiä pidetään sekä yksittäisenä metodina, että erilaisin analyysikokonaisuuksiin liitettävänä teoreettisena kehyksenä.³¹

Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysi on diskurssianalyysin tapaan tekstianalyysia, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin.³²

Sisällönanalyysin ohella puhutaan joskus myös sisällön erittelystä. Tuomen ja Sarajärven³³ mukaan sisällön erittelystä puhuttaessa tarkoitetaan kvantitatiivista dokumenttien analyysia, jossa kuvataan määrällisesti jotakin tekstin tai dokumentin sisältöä. Tutkimusongelmasta riippuen voidaan esimerkiksi laskea tiettyjen sanojen esiintymistiheyttä tietyissä dokumenteissa. Sisällönanalyysista sen sijaan puhutaan, kun tarkoitetaan sanallista tekstin sisällön kuvailua.

Sisällönanalyysilla voidaan siis tarkoittaa niin laadullista sisällönanalyysia kuin sisällön määrällistä erittelyä ja näitä molempia voidaan hyödyntää samaa aineistoa analysoidessa. Sisällönanalyysia voidaan jatkaa tuottamalla esimerkiksi sanallisesti kuvatusta aineistosta määrällisiä tuloksia.

³¹ Tuomi - Sarajärvi 2012, s. 91

³² Tuomi - Sarajärvi 2002, s.105

³³ Tuomi - Sarajärvi 2002, s.106-107

Tutkimusaineiston laadullisessa sisällönanalyysissa aineisto ensin pirstotaan pieniin osiin, käsitteellistetään ja lopuksi järjestetään uudelleen uudellaiseksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti, erona on analyysin ja luokittelun perustuminen joko aineistoon tai valmiiseen teoreettiseen viitekehukseen.³⁴

2.3 Lainoppi

Oikeutta tutkivien tieteiden keskeisin osa-alue on oikeusdogmatiikka eli lainoppi. Sille on ominaista omanlaisensa käsitys tieteen kohteesta ja siitä, miten tästä kohteesta saadaan tietoa. Voidaan puhua myös oikeustieteen paradigmasta eli perusolettamuksista, joita tieteesä ei aseteta kyseenalaiseksi. Paradigman muodostumiseen vaikuttavat mm. käsitykset tieteen kohteesta ja oikeasta tavasta hankkia siitä tietoa.³⁵

Lainoppi on vain yksi tapa tehdä oikeudellista tutkimusta. Perinteisesti ajatellen oikeudellisessa tutkimuksessa voidaan erottaa kaksi puolta, jotka yhdessä muodostavat sen ydinalueen. Nämä kaksi puolta ovat Aarnion³⁶ mukaan

- 1) "oikeudellisten käsitteiden konstruktointi ja oikeussäännösten *systematisointi* näiden käsitteiden avulla sekä"
- 2) "oikeussäännösten *sisällön selvittäminen* (tulkinta) ja niiden ajateltu soveltaminen".

Näitä kahta Aarnion mainitsemaa puolta on oikeustieteessä totuttu nimittämään dogmaattiseksi oikeustieteeksi eli oikeusdogmatiikaksi. Yksinkertaistettuna voidaan todeta, että lainoppi on oikeussäännösten systematisointia ja tulkintaa.

³⁴ Tuomi - Sarajärvi 2012, s. 107-113

³⁵ Helsingin yliopisto, avoin yliopisto 2016, kohta Johdatus oikeustieteeseen

³⁶ Aarnio 1978, s. 52

Myös Siltala³⁷ mainitsee kirjassaan, että lainoppi systematisoi ja tulkitsee voimassa olevan oikeuden oikeussääntöjä. Hänen ajatusten mukaan lainopillinen ratkaisu tulee perustella sellaisella tavalla, joka täyttää lainmukaisuuden vaatimukset sekä kansalaisten oikeudenkäyttöön kohdistaman perustellun oikeusturvaodotuksen. Kiteytettynä voidaan todeta, että lainoppi tuottaa perusteltuja tulkintakannanottoja voimassa olevan oikeuden sisällöstä sekä oikeudellisille päätöksentekijöille että kansalaisille.

Lainopin tehtävän on tuottaa tieteellistä, toisin sanoen systemaattista, johdonmukaista, objektiivista, täsmällistä ja perusteltua tietoa ennen kaikkea lainsoveltamisen tarpeisiin. Tätä tehtäväänsä se toteuttaa oikeussäännösten systematisoinnin ja tulkinnan avulla.

Oikeusdogmatiikan kohteena on oikeusjärjestys velvoittavina tai pätevinä normeina. Tällä tarkoitetaan sitä, että oikeusdogmatiikka tutkii oikeuttaa valtiollisena pakkojärjestyksenä, johon liittyy mahdollisuus käyttää pakkovaltaa normien toteuttamiseksi. Nämä normit syntyvät tiettyjen normiauktoriteettien toiminnan tuloksena ja ilmenevät kielellisessä muodossa, ns. normiformulaatioina.³⁸

Opinnäytetyössäni käsittelen päätöksentekoprosessia ja siihen hyvin läheisesti liittyvää lainsäädäntöä. Laillisuusvalvojien ja eri oikeusasteiden ennakkoratkaisujen eli prejudikaattien tulkinnalla haen mahdollisimman laadukasta ja selkeää tapaa tehdä pakkokeinopäätöksiä yleisjohtajan työssä. Pääsen kirjoitusprosessini aikana perehtymään osittain syvällisestikin lähinnä tiettyihin rikoslain ja pakkokeinolain säädöksiin ja hallituksen esityksiin. Näiden säädöstekstien ja laintulkintojen myötä tuon opinnäytetyöhöni lainopillisen puolen eli katson opinnäytetyöni olevan omalta osaltaan myös oikeusdogmaattinen.

Mitä oikeussäännösten tulkinta sitten käytännössä tarkoittaa?

Oikeudellisella tulkinnalla tarkoitetaan merkityssisällön antamista lakitekstin ja muiden oikeudellisten tekstien kielellisille ilmaisuille. Tulkintakannanotto on perusteltava vallitsevasta oikeuslähdeopista ja tulkintateoriasta johdettujen perusteiden avulla.

³⁷ Siltala 2001, s. 17,26

³⁸ Helsingin yliopiston avoin yliopisto 2016, kohta Johdatus oikeustieteeseen

Lainopillinen systematisointi on puolestaan tutkimuksen raakamateriaalina olevien oikeussäännösten järjestämistä mahdollisimman ristiriidattomaksi järjestelmäksi. Lainopin systematisointi ja tulkintatehtävät liittyvät toisiinsa siten, että säännösten systematisointi on samalla niiden tulkintaa liittämällä ne tiettyyn tulkintakontekstiin.³⁹

Lainopin tutkimuskohteena on normien maailma eli pitämisen maailma. Sen tuottama tieto normien todellisuudesta on luonteeltaan normatiivista tietoa eli tieteellistä tietoa oikeusnormeista. Lainopilla katsotaan perinteisesti olevan kaksi tehtävää: tulkinta ja systematisointi. Lainoppi selvittää voimassaolevien oikeusnormien sisältöä, jossa tehtävässään se esittää kahdenlaisia väitteitä oikeusnormeista: normikannanottoja ja tulkintakannanottoja. Normikannanotot ovat väitteitä siitä, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassaolevaan oikeuteen, kun taas puolestaan tulkintakannanotossa edetään pidemmälle ja väitetään jotain kyseisen oikeusnormin sisällöstä.⁴⁰

Koska oikeusnormin käsite sisältää sekä säännöt että periaatteet, lainoppi ei nykyisin keskity vain oikeussääntöjen tutkimiseen vaan myös oikeusperiaatteisiin. Lainopin tehtävänä on myös oikeusperiaatteiden punninta ja niiden yhteensovittaminen, mikä edellyttää aina myös oikeusnormien tulkintaa. Lainoppi tuottaa siten myös punnintakannanottoja, joihin sisältyy tulkintakannanotto.⁴¹

Koska lainoppi antaa kuvauksen voimassaolevasta oikeudesta, sen voi sanoa olevan kuvaavaa eli deskriptiivistä tiedettä. Lainopin lauseet kuvaavat voimassaolevan oikeuden sisältöä. Mutta lainoppi ei ole puhdas kuvaus oikeudesta. Sen lauseet ovat aina myös voimassaolevan oikeuden merkityssisältöä koskevia kannanottoja siitä, kuinka oikeutta pitää tulkita, punnita ja systematisoida.⁴²

³⁹ Helsingin yliopiston avoin yliopisto 2016, kohta Perusasioita oikeustieteestä

⁴⁰ Hirvonen 2011, s. 21 - 22

⁴¹ Hirvonen 2011, s. 24

⁴² Hirvonen 2011, s.25

2.4 Päätöksenteko

Nyky-yhteiskunnassa elävällä ihmisellä on käytössään niin valtava määrä valintamahdollisuuksia ja niin paljon päätöksentekotilanteita, ettei sellaista määrää ole ihmisellä koskaan aikaisemmin ollut. Me kaikki teemme jokaisen vuorokauden aikana 2500 - 10 000 päätöstä ja ylitsemme vyöryvän informaation määrä on valtava.⁴³

Päätöksenteossa voidaan erottaa kaksi eri puolta, päätöksen varsinainen sisältö ja se, miten päätös itsessään syntyy tai tehdään. Nämä eri puolet voivat eri tapauksissa ja käytännön tilanteissa painottua hyvinkin eri tavoin, mutta molemmat puolet ovat tärkeitä.⁴⁴

Oikeudellisessa argumentaatioprosessissa voidaan taas nähdä kaksi puolta, ensinnäkin tulkitaratkaisun löytäminen ja toisaalta sen perustelevinen. Laintulkinnan lisäksi jokaisella päätöksentekijällä pitää olla valmius perustella päätös jo sen tekohetkellä. Tehokkainta ja tarkoituksenmukaisinta päätöksenteon voidaan katsoa olevan silloin, kun päätöksenteon hetkellä perustelee tekemänsä päätöksen itselleen mielessään sekä kirjaa päätöksen yksityiskohdat ylös.

Useimmat meistä luulevat olevansa keskimääräistä parempia tekemään päätöksiä. Se on ihmisille tyypillistä. Me kukin kohdallamme uskomme, että olemme paljon parempia kuin muut. Uskomme, ettemme ole niin kuin ihmiset yleensä, vaan hiukan erityisiä ja aavistuksen verran muita parempia. Jotta ryhtyttäisiin avaamaan kertaalleen tehtyjä päätöksiä, vaaditaan voimakkaampia perusteluja kuin ne, joiden pohjalta alkuperäinen päätös on tehty.

Päätökset pyritään tekemään rationaalisin perustein, parhailla sen hetkisillä tiedoilla ja tulevaisuuden ennakkoinnilla. Rationaalinen päätöksentekijä tekee objektiivisen, tietoihin ja järkeen perustuvan päätöksen, johon tunteet eivät vaikuta, mutta tavoitteista ja pyrkimyksistä huolimatta päätöksenteko on aina inhimillistä. Rationaalinen päätöksentekokin edellyttää järjen ja tunteen mukana oloa.

Tunteiden osuus korostuu monimutkaisessa ja epävarmassa tilanteessa tai kun vaaditaan nopeasti tehtyä päätöstä. Tehdyssä päätöksessä näkyy päätöksentekijän oma kädenjälki, siis mahdolliset näkemykset, tunteet ja ihmisten väliset suhteet.⁴⁵

⁴³ Rianbacke - Rianbacke 2015, s. 13

⁴⁴ Ojanen 2015, s.19

Vaikka kyseinen lista on vain kuuden kohdan luettelo, auttaa sen huomioiminen päätöksentekijää pääsemään hallittuun loppuratkaisuun varsinkin sellaisissa tilanteissa, joissa päätöksenteon ohessa ilmenee stressiä, kiirettä tai jotain muuta selkeästi päätöksentekoa vaikeuttavaa elementtiä. Jos tehdään useita samantyyppisiä päätöksiä usein, on päätöksentekijän kannattavaa laatia itselleen oma päätöksentekoprosessi, jolla helpottaa ja yhdenmukais-taa omaa päätöksentekoaan. Tämä saattaa ensin aluksi viedä vähän enemmän aikaa, mutta panostaminen tämän prosessin laadintaan säästää jatkossa paljon työaikaa ja vaivaa. Suurin osa vaikeista päätöksistä on täysin ainutkertaisia. Ne toistuvat todella harvoin, jos koskaan juuri samanlaisina, eikä niiden tekemistä voi siten standardoida eikä automatisoida.

Jokaisen päätöksentekijän on helppo myöntää, että tekevät mieluiten päätöksiä heille en-tuudestaan tutuissa asioissa ja sellaisissa, joihin ei sisälly kovinkaan suurta riskiä. Jokainen haluaa toimia mielellään omalla mukavuusalueellaan. Tämä ei kuitenkaan välttämättä kehi-tä päätöksentekijän ammattitaitoa, vaan itsensä pitää haastaa uusiin ja vaikeimpiin tilantei-siin kehittyäkseen esimiehenä, johtajana ja päätöksentekijänä. Päätöksenteko voi olla helpo-poa, jos päätöksenteolla on yksi selkeä tavoite. Tilanne sen sijaan monimutkaistuu, jos päätöksenteolla on monia, mahdollisesti keskenään ristiriidassa olevia tavoitteita. Tällöin tavoitteiden välillä joudutaan painottamaan joitakin päätöksentekokriteerejä ratkaisevasti ja tekemään kompromisseja.

Kuusela⁴⁶ luettelee kirjassaan päätöksentekijän riskejä. Halutessaan parantaa omaa päätök-senteon laatua, pitää pystyä vaikuttamaan henkilökohtaisten tottumusten riskeihin, joita ovat vahvistuksen hakeminen, liika optimismi, ylipositiivisuus, haluttomuus muuttua, no-peus, vastavuoroisuus, liiallinen halu olla joustava ja noudattaa sääntöjä sekä tottumus. Näistä kohdista mielestäni haluttomuus muuttua, liiallinen joustavuus ja tottumus ovat sel-laisia seikkoja, joita jokaisen päätöksentekijän pitäisi tarkastella itsessään. Ne tunnistamal-la on henkilöllä mahdollisuuksia päästä omassa ammatinhallinnassaan selkeästi uudelle tasolle.

Kaikkiin näihin kolmeen päätöksenteon riskiin voidaan vaikuttaa hyvinkin helposti, eli tarkastelemalla omia toimintatapoja ja päätöksentekotapoja sekä hakemalla toimintaansa uusia näkemyksiä.

⁴⁵ Kuusela 2013, s. 153 - 154

⁴⁶ Kuusela 2013, s.157

Kykymme tehdä päätöksiä joutuvat lujille varsinkin yllättävissä, vaikeasti hallittavissa tilanteissa. Päätöksentekokyky on puutteellinen ja pettää helposti varsinkin sellaisissa tilanteissa, joissa päätös on tehtävä nopeasti. Aisteihimme jatkuvasti tulevan informaation määrän vuoksi ei ole ihme, että informaation käsittelyssä on epätarkkuutta ja tapahtuu jopa virheitä. Lisäksi stressi vaikeuttaa olennaisesti päätöksentekoa.

Vaikka kapasiteetti hyviin päätöksiin olisi periaatteessa hyvä, se kuitenkin heikkenee stressin aikana. Kun tunnetila kohoaa, ajatuksen kirkkaus katoaa ja sitä seuraa tulkintavirheiden lisääntyminen⁴⁷.

Epävarmuuksia on käsillä niin paljon, että elämässä on vähän sellaisia tilanteita, joissa riski voidaan laskea tarkasti. Useimmiten riskit ovat yhdistelmä enemmän tai vähemmän tunnetuista asioista⁴⁸. Monet pelkäävät kuollakseen väärin päätösten tekemistä. Se johtaa monesti siihen, että he eivät tee päätöksiä lainkaan - ja sitä he myöhemmin katuvat. Päätöksentekoa selkeästi vaikeuttaviksi elementeiksi on mainittu ainakin stressi, nälkä ja väsymys. Kun ihminen on väsynyt ja pitkästynyt ja hänen verensokeri on alhaalla, on aina helpompi sanoa ei, valita yksinkertainen ratkaisu ja seurata vanhoja uria sen sijaan että miettiisi vielä kertaalleen.

Rianbacke - Rianbacke⁴⁹ kuvaavat kirjassaan eri päätöksentekotyyppisiä, joita heidän käsityksen mukaan on pragmaatikko, visionääri, konsensushaluinen ja analyytikko.

Pragmaatikko keskittyy lopputulokseen, haluaa pitää asiat hallinnassaan, paheksuu tehotomuutta ja päättämättömyyttä. Hän varoo tunnepohjaista ajattelua ja perustaa päätöksenteon faktoihin. Pragmaatikkoa voidaankin kutsua "halki, poiki ja pinoon" -tyypiksi.

Visionääri on päätösprosessin aikana luova, katsoo päätöksen takana olevaa isompaa kuvaa, turvautuu mielellään vapaamuotoisiin ja innovatiivisiin tapoihin tehdä päätöksiä. Kun visionääri kuuntelee päätöksiä pohjustavan materiaalin esittelyä, hän odottaa täsmällisyyttä ja vauhdikkuutta.

Konsensushaluinen haluaa varmistaa, että päätöksentekoon osalliset ovat mahdollisimman laajalti tyytyväisiä tehtyyn päätökseen. Hän on vilpittömän ja tunnepitoinen päätöksentekijä.

⁴⁷ Ojanen 2014, s.142,151

⁴⁸ Gigerenzer 2015, s. 42

⁴⁹ Rianbacke - Rianbacke 2015, s. 52-54

Konsensushaluinen ihminen haluaa pitää ihmissuhteet hyvinä ja haluaa mielellään nähdä, että tehdyssä päätöksessä tarjotaan etuja kaikille asianosaisille.

Analyytikko tarkastelee kaikki mahdolliset ajateltavissa olevat näkökulmat ja haluaa perusteelliset tiedot ennen kuin tekee päätöksen. Hän tarkistaa faktat moneen kertaan ja haluaa, että kaiken olevan viimeisen päälle korrektia. Runsaan tiedon lisäksi analyytikko haluaa tietää, miten hänen päätöksensä tulee vaikuttamaan tavoitteen saavuttamiseen. Analyytikko ei siedä yllätyksiä ja hänelle pitää päätöksenteon alla "iskeä kaikki kortit pöytään", koska hän haluaa kaikesta pitävät todisteet.

Julkisessa päätöksenteossa eli sellaisessa päätöksenteossa, joka koskee laajempaa ihmisjoukkoa ja asiakokonaisuutta voidaan käyttää nelijakoa, jossa määritellään päätöksen tärkeimmät osa-alueet. Nämä osa-alueet ovat päätöksen toimivuus eli päätöksentekokelpoisuus ja tuloksellisuus, päätöksen tasapuolisuus eli oikeudenmukaisuus, päätös sen kohteeksi koituvan kokemuksena ja päätöksen moraalinen puoli eli moraalinen hyvä.⁵⁰

Päätöksentekoa koskevan teoreettisen osuuden lopuksi tuon esiin Riabacke - Riabacke⁵¹ kaksikon luoman tiivistelmän päätöksentekoprosessista. Tiivistelmän mukaan

- 1) tunne on aina ajatusta nopeampi ja tunne ohjaa sinua, halusitpa tai et.
- 2) "kun olemme tietoisia aivojemme primitiivisimmistä osista ja niiden reaktioista, voimme oppia paremmin kontrolloimaan niitä silloin, kun on tarpeen antaa ohjat järjelle"
- 3) nälkäisen, säikähtäneen tai väsyneen on vaikeampaa käyttää aivojen analyttisempiä järjestelmiä. Päätöksiä tehdessä kannattaa pyrkiä olemaan joka tavalla tasapainoisessa tilassa.
- 4) "intuitio, niin sanottu muttu, on usein käyttökelpoinen nopeassa päätöksenteossa, mutta tärkeissä päätöksissä sen kanssa on oltava valppaana; intuitio vaikuttaa usein sellaisissa asioissa, joista sillä on tietoa vain vähän tai ei lainkaan"
- 5) "kun päätöksentekokauhu iskee, saattaa olla hyvä ensin karsia pois selvimmät vaihtoehdot ja sitten tehdä valinta. Ellei se riitä, vaihtoehtojen pisteyttämistä voi vielä jatkaa"

⁵⁰ Ojanen 2015, s. 24-25

⁵¹ Riabacke - Riabacke 2015, s. 80

3. HUUMAUSAINERIKOKSET

3.1 Huumausaineiden määrittely

Huumausaineita ovat aineet ja valmisteet, jotka luetellaan asetuksessa huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista (543/2008). Asetus perustuu YK:n huumausaineyleissopimukseen (SopS 44/1994) ja psykotrooppisia aineita koskevan yleissopimukseen (SopS 23/1967).

3.2 Huumausaineiden yleisyys Suomessa

Tilastokeskuksen tietojen mukaan⁵² poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleiden huumausainerikosten kokonaismäärä on kasvanut tasaisesti. Vuonna 2009 huumausainerikoksia tuli em. viranomaisten tietoon yhteensä 18 524, kun luku oli vuonna 2013 jo 22 656 kpl. Kasvua oli tapahtunut kaikissa huumausainerikostyypeissä, mutta eniten kyseisen seurantavälin aikana olivat prosentuaalisesti lisääntyneet huumausainerikokset, joiden kasvu oli reilut 36 % (6 274 kpl → 8 560 kpl). Tuorein käytettävissä oleva tilastotieto on vuodelta 2014⁵³, jonka mukaan huumausainerikosten kokonaismäärä oli jonkin verran laskenut, mutta huumausaineen käyttörikosten määrä oli kasvanut edellisestä vuodesta hieman yli 7 % (2014, 13720 kpl)

Suomen huumausainemarkkinoilla suosituimpia aineita ovat vuodesta toiseen olleet kannabistuotteet, amfetamiini, ekstaasi, subutex ja erilaiset huumelääkevalmisteet. Huumausaineen käyttörikosten määrän lisääntymiseen on vaikuttanut ainakin kannabiksen kotikasvatuksen suosion suuri kasvu ja siitä johtuvan marihuanan käytön voimakas lisääntyminen.

⁵² Varjonen, Vili: Huumetilanne Suomessa 2014 raportti. Tampere 2014, s. 107

⁵³ Poliisi 2016, kohta Huumausainerikosten tilastot

Huumetilanne Suomessa 2014 raportissa ⁵⁴ mainitaan, että vuoden 2010 väestökyselyn mukaan 17 prosenttia 15 - 69 -vuotiaasta suomalaisista on käyttänyt ainakin kerran elämässään jotain laitonta huumetta. Kokeilut keskittyvät kannabiksen käyttöön. Naisista kannabista oli kokeillut 13 prosenttia ja miehistä 20 prosenttia. Kokeilut painottuivat nuorten 25 - 34 -vuotiaiden aikuisten ikäluokkaan, jossa kokeilijoiden osuus oli 36 prosenttia.

3.3 Huumausainerikos

Huumausainerikosta koskeva rangaistuspykälä on rikoslain 50:1§. Kyseinen lainkohta on tullut voimaan 1.9.2008 ja sen muutoksen taustalla on Hallituksen esitys 22/2008.⁵⁵ Muutoksena aikaisemmin voimassa olleeseen huumausainerikosta koskevaan rangaistuspykälään oli se, että nyt lakitekstissä on mm. erikseen mainittu huumausainekasvien viljely tai sen yritys. Hallituksen esitykseen kirjattu ehdotus RL 50:1§ sisällöstä tuli voimaan sellaisenaan sanasta sanaan. Nyt voimassa oleva RL 50:1§ kuuluu seuraavasti:

Joka laittomasti

- 1) valmistaa tai yrittää valmistaa huumausainetta taikka viljelee tai yrittää viljellä kokapensasta, kat-kasvia (*Catha edulis*) tai *Psilocybe*-sieniä,
- 2) viljelee tai yrittää viljellä oopiumiunikkoa, hampppua tai meskaliinia sisältäviä kaktuskasveja käytettäväksi huumausaineena tai sen raaka-aineena taikka käytettäväksi huumausaineen valmistuksessa tai tuotannossa,
- 3) tuo tai yrittää tuoda maahan taikka vie tai yrittää viedä maasta taikka kuljettaa tai kuljetuttaa tai yrittää kuljettaa tai kuljetuttaa huumausainetta,
- 4) myy, välittää, toiselle luovuttaa tai muulla tavoin levittää tai yrittää levittää huumausainetta, tai
- 5) pitää hallussaan tai yrittää hankkia huumausainetta,

on tuomittava *huumausainerikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

⁵⁴ Huumetilanne Suomessa 2014 raportti, s. 105

⁵⁵ HE 22/2008 vp

Vallitsevan oikeuskäytännön mukaan henkilöä on syytä epäillä huumausainerikoksesta, jos hänellä on hallussaan omaa käyttöä varten esimerkiksi kannabista vähintään 10 g, marihuanaa vähintään 15, amfetamiinia vähintään 3 g tai subutex tabletteja vähintään 3 kpl. Nämä määrät ovat Valtakunnansyyttäjävirston⁵⁶ 2006 syyttäjille antaman yleisohjeen mukaisia linjauksia. Olin asian tiimoilta yhteydessä Oulun syyttäjävirston huumesyyttäjään Jouko Heikkiseen, joka vahvisti kyseisen ohjeen olevan edelleen voimassa. VKSV on laatimassa uutta ohjetta huumausaineen käyttörikoksen rajoista tulevaan sakko-ohjeeseen ja Heikkiseltä saamani tiedon mukaan mainitsemieni huumausaineiden käyttörikosrajat ovat pysymässä ennallaan. Jos on syytä epäillä henkilön myyneen jotain huumausainetta tai huumausaineeksi luokiteltavia lääkkeitä, voidaan vallitsevan oikeuskäytännön mukaan henkilöä epäillä huumausainerikoksesta eikä myytävälle huumausainemäärälle ole asetettu mitään alarajaa.

Toisen ryhmänä mainitsen huumausaineen kasvatuksen, joka on ollut viime vuosina selkeästi lisääntymään päin. Kannabiksen kotikasvatuksen suosion suuresta kasvusta kertoo mm. takavarikoitujen kannabiskasvien määrä. Poliisin tilastojen mukaan vuonna 2011 takavarikoituja kannabiskasveja oli 16400, kun vuonna 2013 määrä oli noussut jo 23 000 kappaleeseen. Vuonna 2014 kannabiskasvien takavarikkomäärä oli vähentynyt jonkin verran, kuten lainvalvontaviranomaisten tietoon tulleiden huumausainerikosten yhteismääräkin.

Keskusrikospoliisin julkaiseman huumausainerikollisuuden tilannekatsauksen 2014 - 2015⁵⁷ mukaan kotimainen kasvatus on viimeisten vuosien aikana ammattimaistunut ja suurimmissa kasvattamoissa viljellään satoja kasveja kerrallaan.

Kannabiksen kotikasvatustapaukset ovat sellaisia, joita tavataan sekä varsinaisilla huumausainerikoksen perusteella tehtävissä kotietsinnöissä että myös tänä päivänä entistä enemmän tavallisilla "metelikeikoilla" ja "kotikeikoilla". Näillä tarkoitan poliisille tulleita hälytystehtäviä, joissa valitetaan jostakin asunnosta tulevasta liian kovasta metelistä tai epäilystä perheväkivaltatilanteesta.

⁵⁶ Valtakunnansyyttäjävirsto 2016, kohta Seuraamukset

⁵⁷ Poliisi 2015, kohta Huumausainerikollisuuden tilannekatsaus 2014- 2015.

3.4 Huumausaineen käyttörikos

Huumausaineen käyttörikoksesta on säädetty rikoslain 50:2a§. Kyseinen lain kohta on tullut voimaan 1.9.2001 ja sen taustalla on Hallituksen esitys 213/2000. Aikaisemmin ei ollut omaa erityispykälää, jossa olisi säädelty huumeiden käytön tai pienen määrän hallussapidon rangaistavuudesta, vaan nekin tutkittiin huumausainerikoksina. Hallituksen esityksessä⁵⁸ todettiin, että huumausaineiden käytöstä tai vähäisten määrien hallussapidosta tuomittiin oikeuskäytännössä sakkoo. Nopea puuttuminen huumausaineen käyttöön tai vähäisten määrien hallussapitoon on kuitenkin vaikeaa, koska huumausainerikoksesta säädetty kahden vuoden enimmäisrangaistus estää sakon määräämisen rangaistusmääräysmenettelyssä. Käyttöä tai vähäisten määrien hallussapitoa koskeva asia oli aina käsiteltävä tuomioistuimessa. Tuomioistuinkäsittely oli kuitenkin tarpeettoman raskas menettely sakon määräämiseksi näistä teoista. Hallituksen esitykseen kirjattujen perustelujen pohjalta sakko olisi aiheellista määrätä suhteellisen nopeasti teon tultua ilmi. Nopealla puuttumisella on merkitystä erityisesti huumausaineita mahdollisesti vasta kokeilevan nuoren kohdalla.

Näiden hallituksen esitykseen kirjattujen pohdintojen ja faktojen pohjalta lisättiin rikoslain 50 lukuun uusi 50:2a §, joka tuli voimaan 1.9.2001. Pykälä kuuluu seuraavasti:

Joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, on tuomittava *huumausaineen käyttörikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Vallitsevan oikeuskäytännön mukaan henkilöä voidaan epäillä huumausaineen käyttörikoksesta, jos hän on käyttänyt laittomasti huumeita tai pitää hallussaan omaa käyttöä varten esimerkiksi hasista alle 10 g, marihuanaa alle 15 g, amfetamiinia alle 3 g ja ankaran ryhmän lääkkeisiin luettavaa subutexia korkeintaan 3 kpl. Nämä luetellut huumaavat aineet ovat niitä, joihin poliisipartio yleisimmin tehtävillään törmäävät.

⁵⁸ HE 213/2000 vp

4. HUUMAUSAINERIKOKSIIN LIITTYVÄT PAKKOKKEINOT

4.1 Pakkokeinojen tunnusmerkit ja pakkokeinolain yleiset säännökset

Esitutkinta ja pakkokeinot kirjan ⁵⁹ mukaan "rikosprosessuaaliset pakkokeinot ovat toimenpiteitä, joilla puututaan yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaamiseksi ja saattamiseksi aineellisesti oikeaan tulokseen".

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen tärkeimpinä tunnuspiirteinä voidaan pitää seuraavia seikkoja⁶⁰:

* pakkokeinoilla puututaan yksilön lailla, usein perustuslain säännöksillä suojattuihin oikeushyviin. Tämä voidaan useissa tapauksissa toteuttaa myös välitöntä fyysistä pakkoa käyttäen.

* pakkokeinojen käyttäminen edellyttää tapahtunutta rikosta tai epäiltyä rikosta.

* Pakkokeinon käyttöön ryhdytään rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa. Tarkoituksena voi olla

- rikosprosessin häiriöttömän kulun turvaaminen, ennen muuta rikoksesta epäillyn, syytetyn tai tuomitun pakenemisen estäminen

- todisteiden varmistaminen ja talteen ottaminen prosessin kohteena olevassa rikoksessa

- rikoksella loukatun oikeustilan ennalleen palauttamisen (restituutio) tai rikokseen perustuvan vahingonkorvausvaateen täytäntöönpanon (reparaatio) varmistaminen

⁵⁹ Helminen ym. 2014, s.721

⁶⁰ Helminen ym. 2014, s.721

- rikoksen tuottaman hyödyn poisottamisen ja muiden menettämisseuraamusta (konfiskaatiota) koskevien vaateiden täytäntöönpanon varmistaminen
- rikollisen toiminnan jatkamisen estäminen

Pakkokeinolain yleiset pakkokeinoperiaatesäännökset on kirjattu pakkokeinolain 1 lukuun. Nämä periaatesäännökset ovat suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate. Näiden periaatesäännösten lisäksi kaikkien pakkokeinolain pakkokeinojen käyttäminen edellyttää sitä, että pakkokeinoa voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon käsillä olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tarkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen sekä muut asiaan vaikuttavat seikat.

4.1.1 Suhteellisuusperiaate

Suhteellisuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että tiettyä pakkokeinoa saa käyttää vain, jos sen käytöllä tavoiteltu päämäärä tai saavutettu etu on järkevässä suhteessa pakkokeinon aiheuttamiin haittoihin, vastakkaisiin etuihin tai arvoihin. Suhteellisuusperiaate edellyttää etuvertailua, joka saattaa joissakin tilanteissa aiheuttaa sen, että tavoitteen saavuttamiselle välttämättömän ja tarpeellisen pakkokeinon käytöstä on luovuttava tai sitä jollakin tapaa rajoitettava. Toisin sanoen pakkokeinopäätöstä tehdessä on otettava huomioon myös kaikki pakkokeinon käyttöä vastaan puhuvat seikat. Kokonaisharkinnassa suhteellisuusperiaatteen osalta on kiinnitettävä huomiota erityisesti rikoksen vakavuuteen ja pakkokeinon käytöstä aiheutuvaan oikeudenloukkaukseen.⁶¹

Suhteellisuusperiaatteen mukaan mitä vakavampi rikos on selvitettävänä, sitä laajempaa ja enemmän oikeuksiin puuttuvaa pakkokeinonkäyttöä saatetaan pitää perusteltuna.

⁶¹ Parviainen - Kortessalmi - Rantaeskola 2014, s.30-31

Rikoksen vakavuuden lisäksi huomiota on kiinnitettävä myös rikoksen laatuun, jolloin pakkokeinon käytön on oltava hyväksyttävässä ja järjellisessä suhteessa tavoiteltuihin tuloksiin ja päämäärään. Järkevä suhde määrittyy pakkokeinojen osalta tutkittavana olevan rikoksen laadun ja vakavuuden mukaisesti.⁶²

Suhteellisuusperiaate näyttäytyy konkreettisesti lainsäädännössä myös sillä tavoin, että mitä pakkokeinojen käyttämisestä on lähtökohtaisesti säädetty ottaen huomioon myös rikostyyppit sekä laissa säädettyt enimmäisrangaistukset pakkokeinojen käytön edellytyksenä.⁶³

Suhteellisuusperiaate kuuluu myös hallinto-oikeudellisiin periaatteisiin. Suhteellisuusperiaate on mainittu Hallintolain 6 §:ssä, jossa on lueteltu hallinnon oikeusperiaatteet. Hallinto-oikeuden tulkinnassa suhteellisuusperiaatteessa viranomaisten toimien on oltava oikeassa suhteessa laissa määriteltyyn päämäärään nähden.⁶⁴

Käytännön yleisjohtajan työssä suhteellisuusperiaatteen täysimittainen huomioonottaminen vaatii asiaan kunnollisen perehtymisen, joka taas omalta osaltaan työn hektinen luonne huomioiden on välillä haastavaa. Valtaosa yleisjohtajan tekemistä pakkokeinopäätöksistä tapahtuu puhelinkeskustelun aikana. Tapahtumapaikalla olevan poliisipartion jäsen soittaa ja tiedustelee yleisjohtajalta kyseisen tapauksen pakkokeinolinjauksia. Yleisesti kysymyksen tulee kiinniotto, takavarikko, yleinen kotietsintä tai paikanetsintä. Tehdäkseen laadukkaan ja oikeudenmukaisen pakkokeinopäätöksen yleisjohtajan pitää ottaa selvää tapahtuman kulusta ja faktoista esittämällä joissakin tapauksissa useitakin lisäkysymyksiä soittavalle osapuolelle. Partiomiehellä on yleensä selkeät faktat tiedossa sekä usein myös jonkinasteinen oma mielipide siitä, minkälaisia päätöksiä asiaan saattaisi liittyä. Yleisjohtajan tehdessä kyseisessä tapauksessa pakkokeinopäätöstä, pitää hänen ottaa huomioon tapahtuneen rikoksen lisäksi myös kaikki ne seikat, jotka puhuvat pakkokeinon käyttöä vastaan. Tällaisen käydyn etuvertailun jälkeen tehty pakkokeinopäätös on usein laadultaan ja oikeudenmukaisuudeltaan selkeästi parempi kuin pelkkä pintatiedon perusteella tehty päätös.

⁶² Helminen ym. 2012, s. 96-97

⁶³ HE 222/2010 vp, s.24, 124

⁶⁴ Mäenpää 2016, s.80-81

4.1.2 Vähimmän haitan periaate

1.1.2014 voimaan tulleeseen pakkokeinolakiin otettiin mukaan uutena säännöksenä vähimmän haitan periaate, joka on kirjattu PKL 1:3§:n. Vähimmän haitan periaate tarkoittaa pakkokeinojen käytön suhteen sitä, että pakkokeinon käytöllä ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää, kuin pakkokeinon käytön tarkoituksen saavuttamiseksi on välttämätöntä.⁶⁵

Yleisesti vähimmän haitan periaatteen nähdään sisältävän sen, että pakkokeinon kohteeksi joutuneelle aiheutuu mahdollisimman vähän vahinkoa ja haittaa. Kun sovelletaan vähimmän haitan periaatetta, ei pakkokeinoa myöskään uloteta ajallisesti pidemmälle kuin sen tarkoituksen saavuttaminen välttämättä edellyttää. Vähimmän haitan periaatteen mukaisesti pakkokeinoa on käytettävä pelkästään laissa ilmenevässä prosessuaalisessa tarkoituksessa eikä sillä saa olla rankaisullisia päämääriä.⁶⁶

Pakkokeinolainsäädäntö sisältää useita säännöksiä, jotka ilmentävät vähimmän haitan periaatetta. Näistä mainitsen esimerkkeinä PKL 2:7 pidättäminen, PKL 7:14,1 takavarikko ja PKL 8:6,2 kotietsintää sääntelevät säännökset, joita käsittelen tarkemmin tässä opinnäytetyössäni. Näiden lisäksi vähimmän haitan periaate pitää ottaa huomioon jo kun johtokeskuksen yleisjohtaja miettii, otetaanko rikokseen epäilty henkilö kiinni. Harkinnassa pitää tarkkaan punnita, löytyykö tapauksessa kiinniottoa puoltavia erityisiä edellytyksiä. Onko syytä epäillä joko jatkamisvaaraa, vaikeuttamisvaaraa tai karttamisvaaraa? Kiinnioton, kuten muidenkin pakkokeinojen kohdalla rankaisullisen pakkokeinopäätöksen tekeminen on ehdottomasti kiellettyä.

Hallituksen esityksen⁶⁷ perusteluista käy ilmi, että vähimmän haitan periaatteen mukaisesti tulisi tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan rikoksesta epäiltyä tai pakkokeinon kohteeksi joutuvaa henkilöä kuulla toimenpiteen edellytyksiä harkitessa vaikka niistä ei olisi erikseen laissa säädettykään.

⁶⁵ HE 222/2010 vp, s.72

⁶⁶ Helminen ym. 2012, s.99

⁶⁷ HE 222/2010 vp, s.245,248

4.1.3 Hienotunteisuusperiaate

Myös hienotunteisuusperiaate on uusi periaate pakkokeinolainsäädännössä, eikä sitä ollut pakkokeinolain edellisessä versiossa. Hienotunteisuusperiaate tarkoittaa pakkokeinojen käytössä että käytettäessä pakkokeinoja, on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Tämä periaate liittyy siihen, että pakkokeinon käyttäminen saattaa tulla ulkopuolisten tietoon. Pakkokeinon kohde ei saa leimautua siten, että pakkokeinon käyttö olisi ulkopuolisten havaittavissa tai että pakkokeinon käyttö tulisi muuten sivullisten tietoon ⁶⁸

Kun sovelletaan hienotunteisuusperiaatetta, tulee ottaa huomioon samanlaiset näkökohdat, kuin sovellettaessa voimassaolevan esitutkintalain 4:6 § mainittua hienotunteisuusperiaatetta. Tämä tarkoittaa käytännössä esimerkiksi henkilön ikään, terveydentilaan taikka häveliäisyysnäkökohtiin liittyvien seikkojen huomioimista. ⁶⁹

Johtokeskuksen yleisjohtajan työssä hienotunteisuusperiaate tulee parhaiten esiin päätettäessä yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä. Nämä molemmat pakkokeinot on aina mahdollisuuksien mukaan suoritettava siten, että vältetään ylimääräisen huomion herättämistä ja suoritetaan pakkokeino siten, ettei sen käyttö tulisi ulkopuolisten tietoon. Tähän pystytään osittain vaikuttamaan mm. suorittamalla etsinnät siviilivaatetuksessa, joka ei kylläkään käytännössä ole läheskään aina mahdollista toteuttaa.

4.2 Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot

Tässä opinnäytetyössäni vapauteen kohdistuneista pakkokeinoista käsiteltäväksi nousevat PKL 2:1 § poliisimiehen kiinniotto-oikeus, PKL 2:5 § pidättämisen edellytykset sekä näihin molempiin olennaisesti liittyvä PKL 4:1,2,3 ja § yhteydenpidon rajoittaminen.

⁶⁸ HE 222/2010 vp s. 72,245

⁶⁹ HE 222/2010 vp s.245

4.2.1 Kiinniottaminen

Kiinniottamisella suppeassa merkityksessä tarkoitetaan pakkokeinoa, jolla henkilöltä riistetään vapaus lyhyeksi ajaksi hänen henkilöllisyytensä selvittämistä varten ja/tai hänen kuulusteluun ja mahdollista muuta esitutkintatoimenpidettä varten. Itsenäisenä pakkokeinona kiinniottaminen sisältää henkilön tosiasiallisen valtaan ottamisen, hänen kuljettamisensa poliisiasemalle tai muuhun esitutkinnan suorittamispaikkaan, jossa esimerkiksi hänen henkilöllisyys selvitetään, kuulustellaan tai hänelle suoritetaan joitain muita esitutkintatoimenpiteitä.⁷⁰

Pakkokeinolain 2:1§ määrittelee poliisimiehen kiinniotto-oikeuden. Aikaisempaan pakkokeinolakiin ei ollut kirjattu erillistä poliisimiehen kiinniotto-oikeutta vaan poliisimiehen kiinniottovaltuus määriteltiin jokamiehen kiinniotto-oikeus pykälässä. Nykyisen lain 2:1§ i momentti kertoo, että "poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn". Tämä on selkeästi yleisimmin esiin tullut kiinnioton peruste, jonka perusteella poliisipartio ottaa yhteyttä johtokeskuksen yleisjohtajaan. Vaikka em. momentin mukaan poliisimies saa suorittaa kiinnioton, niin pitää hänen PKL 2:1 § 3 momentin mukaan ilmoitettava kiinniotosta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on 24 tunnin kuluessa kiinniotosta päätettävä, päästetäänkö kiinniotettu vapaaksi vai pidätetäänkö hänet. Uutena lisäyksenä voimassaolevaan pakkokeinolakiin tuli vaatimus siitä, että kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia vaatii pidättämisen edellytysten olemassaolon.

Käytännössä pakkokeinolainsäädäntö tarkoittaa huumausainerikosten osalta sitä, että kiinniotto on mahdollista pääasiassa huumausainerikoksessa ja törkeässä huumausainerikoksessa. Huumausaineen käyttörikoksessa rangaistusasteikko on sakosta kuuteen kuukautta vankeutta, eli siinä ei tavallisimmissa tapauksissa pidättämisen edellytysten puuttumisen vuoksi tule kysymykseen kiinniotto yli 12 tunnin ajaksi.

Kiinniotto tulee käytännössä mahdolliseksi huumausaineen käyttörikoksissa silloin, jos kohdehenkilö on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon tai hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

⁷⁰ Helminen ym2014, s.800

Yleisjohtajan on otettava tarkasti huomioon tämä 12 tunnin sääntö, jos poliisipartio ottaa yhteyttä klo 16 jälkeen ja kysyy huumausainerikokseen liittyvän rikoksesta epäillyn kiinniottoa. Rikostutkinta aloittaa työt yleisesti aamulla klo 08, eikä iltapainotteista tutkintaa ole läheskään aina työvuorossa. Tällöin käytännössä klo 16 ja 21 välillä kiinniottopäätöksen harkinnassa on otettava kantaa jo pidättämisen edellytyksien olemassaoloon. Jos yleisjohtajan mielestä kyseisessä tapauksessa ovat olemassa pidättämisen edellytykset, ei kiinnioton suhteen ole mitään ongelmaa. Mutta jos käsillä oleva huumausainerikos on lajissaan sellainen, ettei tapauksessa ole pidättämisen edellytyksiä, niin kiinniottokaan ei tulisi kysymykseen. Pidättämisen edellytyksiin palaan jaksossa 4.2.2.

4.2.2 Pidättäminen

Esitutkinta pakkokeinot ⁷¹ kirjan mukaan "pidättäminen on pakkokeino, jolla rikoksesta epäillyltä riistetään vapaus joksikin aikaa pitämällä häntä säilössä esitutkinnan turvaamiseksi ja/tai hänen mahdollista myöhempää vangitsemistaan varten"

Pidättäminen voi koskea joko rikoksesta epäiltyä tai jo syytettynä olevaa. Pidättämisen tarkoituksena on lähes poikkeuksetta esitutkinnan turvaaminen, eli rikoksesta epäillyn pakkenemisen estäminen, tutkinnan vaikeuttamisen estäminen ja rikollisen toiminnan jatkamisvaaran estäminen.⁷²

Pidättämisen edellytykset on kirjattu PKL 2:5 §. Pidättämistä koskeva pykälä on jaettu yleisiin edellytyksiin ja erityisiin edellytyksiin. Pidättämisen yleisissä edellytyksissä edellytetään, että on ensinnäkin käsillä rikos, joka epäillään tehdyksi. Sen jälkeen arvioidaan näytön tasoa, jolla kyseessä olevan henkilön epäillään syyllistyneen tähän rikokseen. Henkilöä voidaan epäillä kyseistä rikoksesta joko todennäköisin syin tai syytä epäillä tasolla. Kun henkilöä epäillään todennäköisin syin rikoksesta, sisältää epäily tason, jolla on todennäköistä syytä epäillä henkilön syyllistyneen ko. rikokseen.

⁷¹ Helminen ym 2014, s.825

⁷² Helminen ym 2014, s.825

Verekseltään rikoksesta tavatun henkilön voidaan epäillä todennäköisellä syyllä syyllistyneen kyseessä olevaan rikokseen. Syytä epäillä -kynnykselläkin pidättäminen on mahdollista, jos pidättäminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää, mutta vaatii jatkossa syyllisyyttä konkretisoivaa lisänäyttöä.⁷³ Syytä epäillä -kynnyksellä pidättämisestä käsitellään oikeuskirjallisuudessa myös kvalifioituna pidättämisenä.

Vähimmän haitan periaatteen mukaisesti pidättämiseen ei tule turvautua, jos pakkokeinon käytön tavoitteet ovat saavutettavissa vapaudenriistoa lievemmällä mainittujen pakkokeinon vaihtoehtona olevalla pakkokeinolla⁷⁴

Ketään ei saa pidättää, jos pidättäminen olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi. Kohtuuttoman pidättämisen kieltä korostuu pidättämiskynnystä koskevissa ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuisissa. Useissa päätöksissä on viitattu vanhan pakkokeinolain esitöihin⁷⁵, joiden mukaan pidättäminen on kohtuutonta, jos tutkittavana olevasta rikoksesta ei yleisen rangaistuskäytännön mukaan seuraa sakkoo ankarampaa rangaistusta.

Henkilön pidättämisessä on oltava käsillä pidättämisen yleisten edellytysten lisäksi myös erityiset edellytykset. Koska olen rajannut opinnäytetyössäni käsiteltävät rikosnimikkeet huumausainerikokseen ja huumausaineen käyttörikokseen, niin keskityn pidättämisenkin osalta vain niihin. RL 50:1§ huumausainerikos on rangaistavuudeltaan sen verran vakavampi rikos kuin RL 50:2a§ huumausaineen käyttörikos, että siihen voidaan soveltaa pidättämisen edellytyksiä selkeästi laajemmin.

Huumausainerikoksen osalta voidaan soveltaa PKL 2:5§ pidättämisen edellytyksistä pykälän 2. kohdan edellytystä, jonka perusteella rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että käsillä joko paonvaara tai esitutinnan karttamisvaara, vaikeuttamisvaara tai rikollisen toiminnan jatkamisvaara.

⁷³ Rantaeskola - Saukonniemi 2014, s.48

⁷⁴ HE 222/2010 vp s.247

⁷⁵ HE 14/1985 vp

Käsiteltävässä rikostapauksessa pitää olla sellaisia objektiivisia perusteita, jotka tapauksessa ilmenneiden seikkojen valossa yleisen elämäkokemuksen mukaan antavat aihetta epäillä, että rikoksesta epäilty pakenisi, karttaisi tai sotkisi esitutkintaa tai jatkaisi rikollista toimintaa, ellei häntä pidätettäisi.⁷⁶

Kun tarkastellaan rikoksen enimmäisrangaistusta, huomioon ei oteta RL 6:8§ mainittuja rangaistuksen yleisiä vähentämisperusteita, joita ovat mm. yritys, avunantoa tai rikoksesta epäillyn alle 18 vuoden ikä. Nämä perusteet, erityisesti rikoksesta epäillyn ikä on kuitenkin otettava huomioon, kun harkitaan pidättämisen edellytyksiin liittyvää kohtuullisuusarviota.⁷⁷

Viitattaessa henkilökohtaisiin olosuhteisiin, tulee lähinnä kyseeseen, onko epäillyllä vakituinen asunto ja työpaikka. Tähän liittyy myös epäillyt perhesuhteet, sosiaaliset sidonnaisuudet sekä hänen aikaisempi elämänsä ja käyttäytyminen.⁷⁸ PKL 2:5:1 2 a kohdassa mainittu paonvaaran voidaan tulkita olevan käsillä selkeästi, kun epäilty on tavattu pakosalta, yrittänyt paeta, ilmaissut pakoaikeensa tai tehnyt pakovalmisteluja. Pakenemiseen viittaa myös se, että epäilty on ollut poissa työpaikalta syytä ilmoittamatta tai hän ei ole tavoitettavissa asunnossaan.⁷⁹

PKL 2:5:1 2 b kohdassa on mainittu vaikeuttamisvaara, josta käytetään myös nimityksiä jälkienpeittämisvaara ja kolluusiovaara. Vaikeuttamisvaaralla tarkoitetaan sitä, että epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniin.

Vaikeuttamisvaara on usein suurimmillaan esitutkinnan alkuvaiheessa, minkä vuoksi sillä on suurempi merkitys pidättämisperusteena kuin sitten esitutkinnan jatkotoimenpiteenä mahdollisesti tulevan vangitsemisen perusteena. Pakkokeinolaissa on lueteltu kollusiiviset toimintatavat, joita ovat esinetodisteiden hävittäminen tai kätkeminen taikka sellaisiin henkilöihin vaikuttaminen, joita saatetaan kuulla esitutkinnassa asian selvittämiseksi.

⁷⁶ Helminen ym. 2014, s.828

⁷⁷ Helminen ym. 2014, s.828

⁷⁸ Rantaeskola - Saukonniemi 2014, s.49

⁷⁹ Helminen ym. 2014, s. 828

Näistä esimerkkinä voidaan mainita rikosjälkien sotkeminen, tekovälineen tai rikokseen liittyvien asiakirjojen hävittäminen sekä rikoksen kautta saadun omaisuuden kätkeminen.⁸⁰

Ajallisesti jälkien peittäminen tulee kysymykseen pääsääntöisesti heti tai melko pian rikoksen jälkeen. Henkilöinä, joihin epäilty voi pyrkiä vaikuttamaan rikoksen selvittämisen sotkemiseksi, luetaan lainkohdassa todistaja, asianomistaja, asiantuntija ja rikoskumppani. Vaikuttamisen muotoina voi tulla kyseeseen uhkailu tai taivuttelu, mutta myös muunlainen manipulointi, esimerkiksi sopiminen tietynsisältöisestä valheellisesta kertomuksesta.⁸¹

PKL 2:5:1 2 c kohdassa mainitaan jatkamisvaara, joka tarkoittaa tilannetta, jossa epäillyn voidaan arvioida tekevän uusia rikoksia eli jatkavan rikollista toimintaa. Rikollisen toiminnan jatkamisvaaraa arvioitaessa tekijän aikaisempi rikollisuus sekä rikoksen nopea uusiminen ovat tärkeitä kriteerejä. Pelkästään rikosrekisteritietoja tulkitsemalla ei tätä perustetta voitaisi käyttää.⁸²

Huumausainerikosten osalta jatkamisvaara on huomattavasti vähemmän käytetty pidättämisen erityisperuste kuin aikaisemmin käsitellyt karttamisvaara ja vaikeuttamisvaara. Käytännössä jatkamisvaara voisi tulla kyseeseen huumausainerikoksesta epäillyn kohdalla tilanteissa, joissa hänellä on runsaasti rikollista menneisyyttä sekä uusimmat rikokset ovat kohtalaisen tuoreita.

Nämä asiat kiinniotto- ja pidättämiss päätöksen tekevä johtokeskuksen yleisjohtaja tarkistaa rikosrekisterin osaotteen lisäksi poliisiasian tietojärjestelmästä (Patja).

PKL 2:5:1 momentin kohtien 3 ja 4 mukaisesti henkilön kiinniottaminen ja pidättäminenkin ovat mahdollisia myös huumausaineen käyttörikos epäilyssä, koska näiden edellytysten mukaisissa erityisissä edellytyksissä ei ole ankarimman rangaistuksen edellytystä.

Kohdassa 3 mainitaan rikoksesta epäillyn henkilön pidättämisestä identifiointitarkoituksessa, jolloin rikoksesta epäilty on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitetaan taikka antaa niistä ilmeisen virheellisen tiedon.

⁸⁰ Helminen ym. 2014, s.830

⁸¹ Rantaeskola - Saukonniemi 2014, s.49

⁸² Helminen ym. 2014, s.830

On otettava huomioon, että väärin henkilö- tai yhteystietojen antamisen osalta epäilykynys on korkea. Lainkohdan täyttymisen edellytyksenä on, että epäilty on antanut ilmeisesti virheellisen tiedon.⁸³

Kohdassa 4 mainitaan kvalifioitu paonvaara, jonka mukaan rikoksesta epäilty voidaan pidättää rikoksen enimmäisrangaistuksesta riippumatta, jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa. On huomattava, että maastapoistumisvaarasta tulee olla todennäköisyysnäyttö, eikä henkilöä voida pidättää pelkästään sille perusteella, että hän asuu ulkomailla. Kohdan edellyttämästä karttamisen todennäköisyydestä tulee esittää selvitystä.⁸⁴

Kun harkitaan pidättämistä pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin kohtien 3 ja 4 perusteella, toimenpidettä on arvioitava yleisten periaatteiden näkökulmasta.

4.2.3 Yhteydenpidon rajoittaminen

Yhteydenpidon rajoituksesta säädetään Pakkokeinolain neljännessä luvussa. Yhteydenpidon rajoituksen käyttämisellä pyritään turvaamaan esitutkinnan häiriötön kulku. Esitutkinnan ollessa kesken yhteydenpidon rajoitusta tulisi käyttää niissä tilanteissa, joissa yhteydenpito vaarantaa kiinnioton, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asianmiehen kanssa ei saa rajoittaa.

Yhteydenpitorajoituksen sisältönä voivat olla rajoitukset kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.⁸⁵

⁸³ Helminen ym. 2014, s.832

⁸⁴ Helminen ym. 2014, s.833

⁸⁵ Helminen ym. 2014 s.929

Yhteydenpidon osittainenkin rajoittaminen tulee aina perustella. Henkilön säilyttäminen pidon tarkoituksen turvaamisen lisäksi perusteluissa tulee huomioida ensinnäkin vähimmän haitan periaate ja suhteellisuusperiaate. Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen sekä hänen edustustonsa kanssa on mahdollista rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä.

Yhteydenpitoa lähiomaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin, kuin sen on välttämätöntä kiinniottamisen ja pidättämisen tarkoituksen turvaamiseksi. Yhteydenpidon täydellinen rajoittaminen läheiseen nähden voi siis käytännössä olla joissakin poikkeuksellisissa tilanteissa mahdollista. Tällöin asia on perusteltava erityisen hyvin⁸⁶. Rajoitettaessa yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa tulee huomioida pakkokeinolain 1 luvun mukaiset vähimmän haitan periaate ja suhteellisuusperiaate⁸⁷

Hallituksen esityksessä⁸⁸ ilmenevän kannanoton mukaan vähimmän haitan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen soveltamisen lisäksi olisi pyrittävä siihen, että lähiomaisen kohdalla ei määrätä täydellistä yhteydenpitorajoitusta.

Esitutkintavaiheessa, kun rikoksesta epäilty on kiinniotettuna tai pidätettynä, yhteydenpidon rajoituksesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos henkilöä esitetään vangittavaksi, ottaa Käräjäoikeus kantaa yhteydenpidon rajoitukseen tehdessään päätöksen vangitsemisasiassa.

Käytännössä yhteydenpidon rajoittamisen harkinta tulee kysymykseen kiinniottotilanteissa, joissa kiinnioton erityisenä perusteena käytetään vaikeuttamisvaaraa. Rikoksesta epäillyn kiinniottaminen ei pelkästään turvaa kaikilta osin esitutkintaa tapauksissa joissa on olemassa vaikeuttamisvaara, ellei kiinniotetun henkilön yhteydenpitoa rajoiteta. Johtokeskuksen yleisjohtajan tehdessä päätöksen henkilön kiinniottamisesta, tekee hän myös tarvittaessa heti päätöksen yhteydenpidon rajoituksesta, josta tehdään tarkka kirjaus rikoksesta epäillyn kiinniottoraporttiin.

⁸⁶ Halme - Rantaeskola 2014 s.93

⁸⁷ HE 222/2010 vp s.260

⁸⁸ HE 222/2010 vp s.261

4.3 Muuhun kuin vapauteen kohdistuvat pakkokeinot

4.3.1 Yleinen kotietsintä

1.1.2014 voimaan tullessa pakkokeinolaissa määriteltiin paikkaan kohdistuva etsintä, joka voi olla joko yleistä kotietsintää, erityistä kotietsintää tai paikanetsintää. Paikkaan kohdistuvien etsintöjen jaottelulla em. tavalla on pyritty siihen, että esimerkiksi kotietsinnän kohteena ovat koti sanan varsinaisessa merkityksessä ja eräät siihen välittömästi liittyvät tilat ja muut paikat.⁸⁹

Etsinnästä säädetään pakkokeinolain 8 luvussa. PKL 8:2 § säättää yleisen kotietsinnän edellytyksistä ja 8:3§ käsittelee yleistä kotietsintää henkilön löytämiseksi.

Yleisellä kotietsinnällä tarkoitetaan RL 24:11§ tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa paikassa toimitettavaa etsintää. Kyseisen pykälän kotirauhan suojaamia paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen.⁹⁰ Tällaisina rakennuksina tulevat kysymykseen esimerkiksi autotalli, sauna, aittaa, maatalousrakennus ja varastorakennus. Jos tila sijaitsee yksityisalueella, niin ei sen käyttötarkoituksella ole merkitystä.⁹¹

Asuntoihin luetaan muun muassa kerros- ja rivitalohuoneistot, omakotitalot sekä niiden osat. Loma-asunnoista yleisimpiä ovat kesämökit ja ympärivuotisesti käytössä olevat mökit, kun taas kulkuvälineisiin liittyen asunnoiksi on katsottava esimerkiksi asuntoautot ja rekka-auton nukkumiseen tarkoitetut osat. Yleisen kotietsinnän piiriin kuuluva paikka voi olla vakinainen tai satunnainen asumispaikka. Olennaista on se, että siellä asutaan parhailaan tai että se on ainakin asumiseen tarkoitettu.⁹²

Kotietsintä voidaan suorittaa myös paikassa, jota ei yleensä käytetä asumiseen, mutta jota kysymyksessä olevassa tapauksessa kuitenkin käytetään asumiseen.

⁸⁹ HE 222/2010 vp s. 290

⁹⁰ Lönnroth ym. 2014, s.204

⁹¹ Helminen ym. 2014 s.1041

⁹² HE 222/2010 vp s.290 - 291

Kyseessä voisi olla esimerkiksi alun perin asuinkäyttöön tarkoitettaman varaston huone, jossa henkilö asuu luvallisesti. Asuminen voidaan tällöin todentaa henkilön huoneessa olevista yöpymistarvikkeista ja muista tavaroista. Asumista ei kuitenkaan ole tilapäinen esimerkiksi yön yli kestävä oleskelu tai ainoastaan muutamia päiviä kestävä oleskelu.⁹³

PKL 8:2§ mukaisesti yleinen kotietsintä saadaan suorittaa rikoksesta epäillyn hallinnassa olevassa paikassa, jos on syytä epäillä, että on tapahtunut rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on 6 kuukautta vankeutta tai jos selvittävänä ovat yhteisösakkoon liittyvät seikat ja etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä

- esine, omaisuus, asiakirja tai tieto, jota voidaan käyttää todisteena rikosasiassa, se on joltakin rikoksella viety tai se tuomitaan menetetyksi.
- asiakirja, joka voidaan takavarikoimisen sijaan jäljentää
- vakuustakavarikkoon määrättävä omaisuus; tai
- seikka, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Paikassa, joka ei ole rikoksesta epäillyn hallinnassa, kotietsintä saadaan toimittaa 1 momentin 1 kohdassa säädettyin edellytyksin vain, jos rikos on tehty siellä tai epäilty on otettu siellä kiinni taikka jos muuten voidaan erittäin pätevin perustein olettaa, että etsinnässä löytyy 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka.

Etsinnän toimittamiselle on asetettu "voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä" -kynnys, joka tarkoittaa sitä, että täytyy olla kotietsinnän menestykselliseen toimittamiseen liittyviä perusteltuja ennakko-odotuksia, jotka liittyvät käytettävissä oleviin tietoihin epäilystä rikoksesta ja rikoksesta epäilystä.⁹⁴

Tämä mainittu kynnys tarkoittaa käytännössä sitä, että kotirauhan asema tärkeänä oikeushyvänsä on otettava erityisesti huomioon ja suhtauduttava kotietsinnän suorittamiseen varuksellisesti rajatapauksissa.

⁹³ HE 222/2010 vp s.290

⁹⁴ HE 222/2010 vp s.293

Lisäksi kotietsinnän edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon erityisesti PKL 1:2:ssa säädetty suhteellisuusperiaate. Suhteellisuusperiaatteen huomioon ottaminen tarkoittaa, että selvitetävästä rikoksesta säädetyn enimmäisrangaistuksen lisäksi on kiinnitettävä huomio myös rikoksen konkreettinen ilmenemismuoto, erityisesti sen vakavuusaste.⁹⁵

4.3.2 Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi

PKL 8:3§ mukaisesti yleinen kotietsintä saadaan toimittaa esitutkintaan noudettavan, kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan tai sinne rikosasian vastaajaksi haastettavan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa paikassa.

Yleinen kotietsintä saadaan toimittaa muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä.

Yleisessä kotietsinnässä henkilön löytämiseksi on kysymys sen selvittämisestä, onko etsittävä henkilö kohteena olevissa tiloissa, jolloin paikkoja ei saa tutkia laajemmalti kuin mainitun tarkoituksen toteuttamiseksi. Henkilöllinen kotietsintä mahdollistaa myös sellaisten säilytyspaikkojen tutkimisen, joissa etsittävän henkilön voi olettaa piileskelevän. Kuitenkin erilaisten säilytystilojen, kuten komeroitten mutta esimerkiksi komeroitten penkominen on mahdollista vain, jos edellytykset PKL 8:2:n mukaiseen esineelliseen kotietsintään ovat olemassa ja jos kotietsintäpäätös myös kattaa tällaiset toimenpiteet.⁹⁶

Kun henkilöä etsitään muualta kuin hänen hallussaan olevasta paikasta, on henkilöllisen etsinnän kynnyks korkeampi. AOA on ratkaisussaan⁹⁷ maininnut, että pakkokeinolaissa käytetyssä todennäköisyysporrastuksessa ”erittäin painavat perusteet” kuuluu suurinta todennäköisyyttä vaativiin pakkokeinon käytön edellytyksiin.

⁹⁵ Helminen ym. 2014 s.1045

⁹⁶ Helminen ym. 2014 s.1056

⁹⁷ AOA 2743/4/00

AOA:n kannan mukaan ”erittäin painavat perusteet” tarkoittaa varsin vahvaa selvitystä sen seikan puolesta, että etsitty henkilö löytyisi kohteesta. Erittäin painavina perusteina voidaan pitää kotietsintämääräyksen antajan tiedossa olevia konkreettisia tai muita hyvin luotettavia tietoja siitä, että henkilö todella on pakkokeinon kohteena olevassa asunnossa. Esimerkkeinä tällaisista tiedoista voisivat olla esim. silminnäkijähavainnot etsityn henkilön oleskelusta asunnossa tai hänen ajoneuvonsa liikkeistä pakkokeinon kohteena olevan asunnon pihalla.

4.3.3 Paikanetsintä

Paikanetsinnän piiriin kuuluvat muut kuin yleisen ja erityisen kotietsinnän paikat, pääsääntöisesti huone tai rakennus, joka ei nauti RL 24:11§ mukaista kotirauhaa, vaikka sinne ei olisi yleisöllä pääsyä.⁹⁸ Esimerkkeinä paikoista, joihin on yleinen pääsy ovat mm. myymälät, virastot ja kahvilat. Näiden ollessa suljettuna ne kuuluvat myös paikanetsinnän piiriin, vaikka pääsy olisi estetty toimittamisajankohtana. Muita paikkoja jonne yleisöllä ei ole pääsyä ovat esimerkiksi henkilökunnan pukuhuoneet, etsintähetkellä suljettu virastorakennus, puutarhat ja teollisuusalueen aidattu piha-alue. Kulkuneuvo kuuluu myös paikanetsinnän piiriin riippumatta siitä, onko se suljettu vai ei, ellei sitä käytetä asumiseen.⁹⁹

Paikanetsintä saadaan toimittaa esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi PKL 8:2,1:n 2 kohdassa kotietsinnästä säädettyin edellytyksin ja PKL 8:3,1:ssä tarkoitetun henkilön löytämiseksi. Kotietsinnän edellytyksistä poiketen paikanetsinnän toimittaminen ei ole sidottu tutkittavana olevasta rikoksesta säädettyyn rangaistukseen. Merkitystä ei myöskään ole sillä, onko paikanetsinnän kohteena oleva paikka rikoksesta epäillyn vain muun henkilön hallinnassa.¹⁰⁰

⁹⁸ Lönnroth ym. 2014, s.212

⁹⁹ Helminen ym. 2014 s.1041

¹⁰⁰ Helminen ym. 2014 s.1083

4.3.4 Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen

Pakkokeinolaki 8:15§ mukaan yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Poliisimies saa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi tai sellaisen esineen takavarikoimiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään. Poliisimies voi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän myös silloin, kun etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä. Käytännössä lainsäätäjän tarkoitus on, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös tulee pääsääntöisesti hankkia.

Nykyään voimassa olevan yleisjohtojärjestelmän vuoksi on käytännössä vaikea tiedostaa sellaisia kiireellisiä tilanteita, joissa pidättämiseen oikeutettua virkamiestä ei tavoitettaisi puhelimella.¹⁰¹

1.1.2014 voimaan tulleen esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön säätämisen yhteydessä herätti runsasta keskustelua yleisestä kotietsinnästä päättämisen toimivaltuus. Keskustelussa tuli esiin, että pitäisikö päätösvalta yleisestä kotietsinnästä antaa tuomioistuimelle kuten erityisessä kotietsinnässä. Mm perustuslakivaliokunta esitti¹⁰², että ryhdyttäisiin toimenpiteisiin, joilla yleisestä kotietsinnästä päättäminen siirretään pääsääntöisesti muulle kuin esitutkintaviranomaiselle.

4.3.5 Päätös yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä

PKL 8:16§ käsittelee kotietsintäpäätöstä ja sen sisältöä. Kotietsintäpäätöksessä on mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä etsinnän kohteena olevat tilat, ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa, se, mitä etsinnällä pyritään löytämään ja mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset. Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saadaan kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen.

¹⁰¹ Lönnroth ym. 2014 s. 254

¹⁰² PeVL 66/2010, s.6

Kiireellisen tilanteen ollessa käsillä, voi pidättämiseen oikeutettu virkamies ilmoittaa suullisesti päätöksensä tiedot etsinnän toimittavalle poliisimiehelle.¹⁰³ Lakipykälässä puhutaan vanhan lain määräyksen sijaan päätöksestä. Tällä korostetaan pyrkimystä kotietsintää koskevien ratkaisujen laadun parantamiseen siten, että etsinnän edellytyksiin ja kohteeseen liittyvät seikat tuotaisiin esiin nykyistä kattavammin ja tarkemmin. Lisäksi pyrkimyksenä on pidättämiseen oikeutetun virkamiehen huolellisesti tekemä harkinta liittyen etsinnän edellytysten olemassaoloon. Tätä kautta voitaisiin parantaa myös päätösten jälkikäteiskontrollin edellytyksiä.

Lähtökohtaisesti pitäisi pyrkiä kirjallisen päätöksen tekemiseen ennen etsinnän toimittamista. Tämä ei ole kuitenkaan aina ole mahdollista käytännön syistä, jonka vuoksi pykälän toisessa momentissa säädetään mahdollisuudesta päätöksen jälkikäteiseen kirjaamiseen.¹⁰⁴ Jos paikanetsintä kohdistuu paikkaan, johon ei ole yleistä pääsyä tai johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, etsinnässä noudatetaan soveltuvien osin tässä käsiteltyä kotietsintäpäätöstä

4.3.6 Läsneolo yleisessä kotietsinnässä ja paikanetsinnässä

Pakkokeinolainsäädännön mukaisesti kotietsinnässä tulee mahdollisuuksien mukaan olla paikalla etsinnän toimittajan nimeämä todistaja. Sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevalle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitse varata, jos se viivyttäisi toimitusta merkittävästi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että aina olisi tarkkaan harkittava sitä, kuinka kiire kotietsinnän toimittamisella on ja kuinka kauan tilaisuuden varaamiseen menisi. Arviointi on hyvin tapauskohtaista. Vaikka rikostutkinnalliset syyt saattavat edellyttää hyvinkin pikaisesti toimitettavaa kotietsintää, niin eivät tällaiset syyt kuitenkaan yksinään oikeuttaisi poikkeamaan tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta.¹⁰⁵

¹⁰³ Helminen ym. 2014 s.1062

¹⁰⁴ HE 222/2010 vp, s.

¹⁰⁵ HE 222/201 vp, s.295

5. EMPIIRINEN OSA

Sisältää salassa pidettävää materiaalia.

6. PAKKOKEINOPÄÄTÖSTEN LAADUNVALVONTA

6.1 Tuomioistuimien ratkaisuja

Olen ottanut opinnäytetyöhöni käsiteltäväksi kaksi Korkeimman oikeuden ratkaisua vuodelta 2014. Molemmat ratkaisut käsittelevät epäiltyä huumausaineen käyttörikosta ja kyseiseen rikosepäilyyn liittyvää kotietsintää. Päätös KKO:2014:57¹⁰⁶ käsittelee suoritettua kotietsinnän lainmukaisuutta sekä kotietsinnän menettelyn laillisuutta. Kyseisessä tapauksessa A:n epäiltiin syyllistyneen huumausaineen käyttörikokseen ja rattijuopumukseen, jonka vuoksi hänen asuntoonsa tehtiin kotietsintä komisario P:n suullisella määräyksellä klo 4.45 aikaan. A:lle suoritettu puhalluskoe oli näyttänyt nollaa eikä hän ollut suostunut huumepestiin. Poliisipartion kertoman mukaan A oli käyttäytynyt ärtyneesti sekä ollut sekavan oloinen. Näillä perusteilla A:n epäiltiin syyllistyneen huumausaineen käyttörikokseen ja rattijuopumukseen. Kotietsintä suoritettu klo 04.45 A:n asuntoon, jossa ollut paikalla A:n puoliso ja hänen 2-vuotias lapsensa.

A saattoi kotietsinnän laillisuuden tuomioistuimen ratkaistavaksi tapahtumahetkellä voimassa olevan pakkokeinolain (402/1995) mukaisesti. Sekä Helsingin käräjäoikeus että Helsingin hovioikeus olivat päätöksissään todenneet, ettei asiassa ollut tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella kotietsinnän toimittamisessa olisi menetelty pakkokeinolain säännösten vastaisesti.

KKO on päätöksessään todennut huumausaineen käyttörikoksesta, etteivät huumausaineen pikatestistä kieltäytyminen tai mahdollinen ärtynyt käyttäytyminen sellaisenaan ole riittäviä perusteita epäillä henkilön olevan huumausaineen vaikutuksen alainen. Lisäksi saadun selvityksen perusteella A:n pysäyttäminen ei ollut perustunut ajovirheisiin eikä hänen halustaan ollut löytynyt pysäyttämisen yhteydessä huumausaineita. Näiden ilmenneiden seikkojen perusteella ei kotietsintää päätettäessä ole ollut KKO:n päätöksen mukaisesti riittäviä syitä epäillä A:n käyttäneen huumausaineita ja kotietsinnältä on siten puuttunut riittävä rikosepäilyä koskeva edellytys.

¹⁰⁶ KKO 2014:57

KKO on ottanut päätöksessään kantaa myös suoritettuun kotietsintämenettelyyn. KKO:n mukaan kyseisessä tapauksessa selvittävän rikoksen vähäisyys huomioon ottaen kotietsinnän toimittamiseen yöaikaan ei ole ollut lain edellyttämää erityistä aihetta. Suoritetulle kotietsinnälle ei ole ollut lain edellyttämiä edellytyksiä sekä kotietsintä on selvittävän rikoksen laatu ja etsinnän suorittamisaika huomioon ottaen ollut pakkokeinolain suhteellisuusperiaatteen vastainen.

KKO:n päätöksestä nousee esille muutamia mielenkiintoisia näkökohtia, joista yksi on kirjallinen kotietsintämääräyksen tärkeys. KKO:n kannan mukaan kirjallisen kotietsintämääräyksen puuttuminen vaikeuttaa kotietsintämääräyksen perusteiden selvittämistä ja siten heikentää etsinnän hyväksyttävyyttä ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kannalta arvioiden. Toisena huomioonotettava seikkana päätöksestä nostan esiin suhteellisuusperiaatteen. KKO:n päätöksen mukaan kotietsintää päätettäessä on otettava huomioon erityisesti kotietsinnän ajankohdasta rikoksesta epäillylle tai muille aiheutuva oikeuksien, kuten kotirauhan, loukkaus. Nämä seikat voivat johtaa siihen, ettei kotietsintään saada lainkaan ryhtyä, jos pakkokeinon käyttöä ei voida pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys ja sen selvittämisen tärkeys sekä muut asiaan vaikuttavat seikat.

Myös Korkeimman oikeuden päätös KKO:2014:58¹⁰⁷ käsittelee huumausaineen käyttörikkoksia ja siihen liittyvien kotietsintöjen lainmukaisuutta. A:n epäillään syyllistyneen huumausaineen käyttörikokseen ja rattijuopumukseen 21.9.2011. Puhalluskoe osoitti nollatulosta ja A kieltäytyi huumepestistä. Turvallisuustarkastuksessa A:n hallusta löytyi huumausaineeksi luokiteltavaa lääkettä, johon kuuluvan reseptin A oli luvannut toimittaa jälkikäteen poliisille. Lisäksi poliisipartio oli havainnut A:n ajossa ajovirheitä ennen pysäyttämistä. A:n asuntoon oli suoritettu kotietsintä komisario P:n suullisella määräyksellä. Toisen kerran poliisipartio pysäytti A:n 9.10.2011. Poliisipartion kertoman mukaan A ajossa oli havaittu ajovirhe, jonka vuoksi hänet oli pysäytetty. A:lle suoritettu puhalluskoe oli antanut nollatuloksen ja hän oli kieltäytynyt huumepestistä. A:n asuntoon oli suoritettu kotietsintä komisario P:n suullisella määräyksellä epäillyn huumausaineen käyttörikkoksen vuoksi.

¹⁰⁷ KKO 2014:58

A saattoi kotietsinnän laillisuuden tuomioistuimen ratkaistavaksi tapahtumahetkellä voimassa olevan pakkokeinolain (402/1995) mukaisesti. Helsingin käräjäoikeuden ja Helsingin hovioikeuden tuomioiden jälkeen A:lle myönnettiin valituslupa korkeimpaan oikeuteen.

KKO otti päätöksessään kantaa kahteen erilliseen rikosepäilyyn ja kotietsintämenettelyyn. 21.9.2011 tapahtuneen epäillyn huumausaineen käyttörikoksen ja rattijuopumuksen osalta KKO totesi, että poliisilla on A:n ajotavan ja häneltä turvallisuustarkastuksessa löydettyjen huumaavien lääkeaineiden sekä puhtaan tuloksen antaneen puhalluskokeen perusteella ollut syytä epäillä A:n syyllistyneen huumausaineen käyttörikokseen ja rattijuopumukseen. Kotietsinnän suhteen KKO on todennut KKO:2014:57 päätöksen mukaisesti suhteellisuusperiaatteen vahvan merkityksen. Epäilty rikos kokonaisuudessaan huomioiden on KKO päätöksessään todennut, että A:n asunnossa 21.9.2011 toimitettu kotietsintä ei ole ollut sillä tavoiteltuun päämäärään nähden järkevässä suhteessa kotietsinnän kotirauhan suojaamiselle aiheuttamiin haittoihin ja että se siten on ollut sovellettavan pakkokeinolain (402/1995) kotietsinnälle asettamien rajoitusten vastainen.

9.10.2011 epäillyn huumausaineen käyttörikoksen osalta KKO on todennut, ettei huumausaineen pikatestistä kieltäytyminen sellaisenaan riitä osoittamaan A:n syyllistymistä huumausaineen käyttörikokseen, joten myöskään 9.10.2011 A:n asuntoon suoritetulle kotietsinnälle ei ole ollut laillisia edellytyksiä.

Vaikka nämä molemmat KKO:n päätökset ajoittuvan jo vanhentuneen pakkokeinolain (402/1995) voimassaoloajalle, niin nykyisen pakkokeinolain (806/2011) sisältö on hyvin pääperiaatteiltaan ja sisällöltään hyvin samanlainen. Näitä kahta KKO:n ratkaisua on käytetty tuomioistuinten ratkaisuisissa oikeusohjeena, jonka lisäksi niiden merkitys poliisin pakkokeinokäytön linjauksessa ns. huumerattien kohdalla on kasvanut. Näiden kahden KKO:n ratkaisun merkityksestä kertoo myös tuore Pohjanmaan käräjäoikeuden 5.12.2016 antama tuomion kotietsinnän laillisuutta koskevassa asiassa (16/601).

A:epäillään syyllistyneen huumausaineen käyttörikokseen ja rattijuopumukseen 7.11.2016. Poliisipartio pysäytti A:n ja A:lle suoritettu puhalluskoe antoi puhtaan tuloksen. A oli kieltäytynyt huumeepikatestistä, jonka jälkeen poliisipartio oli ollut yhteydessä oman alueensa yleisjohtajana toimineeseen komisario B:n.

Poliisipartion kertoman mukaan A:n puhe oli ollut jonkin verran puuroutuvaa ja hänen käyttäytymisensä oli ollut hermostunutta. A ei ollut tehnyt ajovirheitä eikä hänen hallustaan löydetty huumausaineita tai huumaavia lääkkeitä. Näiden partion kertomien tietojen perusteella komisario B teki päätöksen, jonka perusteella A:n epäillään syyllistyneen huumausaineen käyttörikokseen ja rattijuopumukseen. Komisario B määräsi suoritettavaksi yleisen kotietsinnän A:n asunnolle epäillyn huumausaineen käyttörikoksen perusteella. Suoritetussa kotietsinnässä A:n asunnolta takavarikoitiin digitaalivaaka, joka reagoi huumetestissä positiivisesti amfetamiinille ja metamfetamiinille. A käytettiin komisario B:n päätöksellä verikokeessa ja kliinisessä testissä.

A:n saattoi pakkokeinolain (806/2011) 8:18 § mukaisesti kotietsinnän laillisuutta koskevan asian tuomioistuimen ratkaistavaksi. Pohjanmaan kärjäoikeus on tuomiossaan tukeutunut vahvasti KKO:2014:57 ja KKO:204:58 linjauksiin ja oikeusohjeisiin. Kärjäoikeus on katsonut, että asiassa ilmenneiden seikkojen perusteella kotietsinnästä päätettäessä ei ole ollut riittäviä syitä epäillä, että A olisi käyttänyt huumausainetta. Kotietsinnältä on siten puuttunut riittävää rikosepäilyä koskeva edellytys. A:n hallusta ei ole välittömästi ajon jälkeen tavattu huumausainetta. Mikään muukaan kotietsintämääräyksestä ilmenevä seikka ei ole viitannut merkittävään huumausaineen käyttörikokseen, eikä A:n ole edes epäilty huumausainerikoksesta. Näin ollen kotietsintä on lisäksi nyt käsiteltävässä tapauksessa ollut pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukaisen suhteellisuusperiaatteen vastainen. Näillä perusteilla A:n kotiin 7.11.2016 tehdylle kotietsinnälle ei ole ollut pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n momentin mukaisia edellytyksiä ja pakkokeinon käyttö on ollut suhteellisuusperiaatteen vastainen.

Kyseinen tapaus on edennyt siten, että Kärjäoikeuden tuomiosta on valitettu Vaasan hovioikeuteen, jonka käsittelyaika ei ole vielä opinnäytetyön valmistumishetkellä tiedossa. Kärjäoikeuden käsittelyn jälkeen on saapunut A:ta 7.11.2016 otettu verinäytelausunto. Lau sunnon mukaan A:lla on ollut veressä ajohetkellä amfetamiinia, metamfetamiinia, subutexia ja kahta eri lääkeainetta. Lisäksi lääkärin A:lle 7.11.2016 tekemän kliinisen testin mukaan A:n ajokyky oli ollut heikentynyt. Tämä kliinisen testin tulos ei ollut vielä komisario B:n tiedossa, kun hän määräsi suoritettavaksi yleisen kotietsinnän A:n asuntoon 7.11.2016.

6.2 Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvonta

Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvonnasta vastaa oikeusyksikkö. Oulun poliisilaitoksen ohjesäännön mukaan oikeusyksikkö toimii erillisenä linjajohtoon kuulumattomana yksikönä suoraan poliisipäällikön alaisuudessa. Oikeusyksikkö vastaa poliisilaitoksen laillisuusvalvonnasta ja sen järjestämisestä painottuen ennakkolliseen valvontaan. Oikeusyksikkö antaa tulkintaohjeita poliisin toimialaan kuuluviin säädöksiin liittyen, avustaa vaativaa juridista osaamista edellyttävissä esitutkinta- ja pakkokeinoasioissa sekä tuottaa muita poliisilaitoksen toiminnoille tarvittavia lakimiespalveluja. Käytännössä oikeusyksikköä johtava poliisilakimies vastaa poliisilaitoksen sisäisen laillisuusvalvonnan suunnittelusta ja ohjauksesta laatien mm. laillisuusvalvontasuunnitelman. 2017 laillisuusvalvontasuunnitelmaan on merkitty tarkistuskohteiksi mm, kiinniottamiset, pidättämiset ja paikanetsinnät, joita olen käsitellyt omassa opinnäytetyössäni.

6.3 Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvonnan ratkaisuja

Elokuussa 2015 Oulun poliisilaitoksen rikostutkintaan tuli ilmoitus, jonka mukaan eräässä kerrostaloasunnossa epäillään kasvatettavan huumekasveja. Kyseisen asunnon ikkuna peitetty foliolla sekä tuuletusikkunasta tuli ulos joku putki. Oulun poliisilaitoksen kenttävalvonnan partio oli yhteydessä vuorossa olevaan yleisjohtaja B:n tämän tulleen vihjeen osalta. Taho, jolta vihje tuli, voitiin pitää luotettavana. Yleisjohtaja B teki päätöksen, että saadun vihjeen ja siihen liittyvien havaintojen perusteella A:n on syytä epäillä huumausainerikoksesta (kannabissativan kasvatus). Poliisipartio laati rikosilmoituksen ja yleisjohtaja siihen liittyvän kirjallisen kotietsintämääräyksen. Kyseinen kenttävalvonnan partio suoritti kotietsinnän samana päivä. Partio soitti asunnon ovikelloa, mutta kukaan ei tullut avaamaan ovea. Partio pyrki selvittämään kohdehenkilön puhelinnumeroa, mutta sellaista ei siinä vaiheessa löydetty. Partion mennessä asuntoon huoltomiehen avaimella, huomasi se melko nopeasti asunnon yleisilmeestä, ettei siellä asuvaa A:ta ole syytä epäillä huumausainerikoksesta. Partio ilmoitti tämän välittömästi yleisjohtaja B:lle, jonka määräyksestä kotietsintää ei suoritettu ja määräsi partion poistumaan asunnosta ja jäädä odottelemaan A:n saapumista paikalle.

Poliisipartion poistuessa asunnosta ilmoitti naapuri asunnossa asuva mieshenkilö, että oli ilmoittanut poliisin toimenpiteistä A:lle ja että tämä oli tulossa itse paikalle.

A laati poliisin toiminnasta kantelun Oulun poliisilaitokselle, joka ohjattiin oikeusyksikön ratkaistavaksi. A arvosteli poliisipartion menettelyä asuntoon tehdyn etsinnän yhteydessä ja katsoi, ettei kotietsinnälle ollut riittäviä perusteita. Poliisipartion menettelystä hän arvosteli lähinnä sitä, ettei hänen PKL 8:5§ mukaista läsnäolo-oikeutta kotietsinnällä oltu huomioitu. A:n kertoman mukaan hänellä käytössä oleva puhelinnumero ei ole salainen ja on saatavissa numerotiedustelun kautta. Oikeusyksikkö laati ratkaisun kanteluasiaan perehdyttyään tapauksessa osallisina olleiden poliisien vastineisiin.

Päätöksessä oikeusyksikkö toteaa, että kotietsinnän asianmukaiseen toteuttamiseen muissa kuin kiireellisissä tapauksissa kuuluu ennakkollinen kohdehenkilön yhteystietojen selvittäminen, jotta pakkokeinolain asettamien velvoitteiden toteutumisesta etsintätilanteessa voidaan varmistua.

Läsnäolo-oikeuden toteutuminen ei voi jäädä sattumanvaraisten seikkojen varaan, vaan siinä missä tarkastetaan ennakolta muut asunnon haltijaa koskevat tiedot, tarkastetaan myös, löytyykö asunnon haltijalle yhteystietoja käytettävistä olevista tietojärjestelmistä, mukaan lukien julkiset numerohakemistot. Tältä osin oikeusyksikkö lähetti päätöksen kotietsinnällä olleelle poliisipartiolle tiedoksi ja huomioitavaksi jatkossa.

Kotietsinnän perusteiden osalta oikeusyksikkö totesi käytännön poliisitoiminnassa olevan tavallista, että nämä ulkoisesti havaittavissa olevat seikat (folio ikkunassa, putki tuuletusikkunassa) antavat perustelua aiheutta epäillä huumausaineiden kotikasvatusta, koska huumausainekasvien kotikasvatus edellyttää tehostettua tuuletusta ja apuna käytetään myös foliota. Oikeusyksikkö korosti, ettei laki suinkaan edellytä epäillyn osoittautumista aiheelliseksi, vaan ainoastaan sitä, että tilanteessa on päätöksentekohetkellä olemassa riittävän konkreettinen ja yksilöity syy epäillä jotakin tiettyä rikosta. Kokonaisuus ja kaikki oikeusyksiköllä käytössä olevan tiedon perusteella oikeusyksikkö totesi, että komisario B ei ole ylittänyt harkintavaltaansa määrätessään A:n asuntoon tehtävän kotietsinnän. Käytössä olleet tiedot ovat olleet riittävän konkreettisia ja yksityiskohtaisia, jotta ne ovat ylittäneet laissa mainitun syytä epäillä kynnyksen.

Olen tutustunut opinnäytetyötä tehdessäni myös Oulun poliisilaitoksen oikeusyksikön laillisuusvalvontaraportteihin vuosilta 2015 ja 2016 ja niissä erityisesti opinnäytetyötäni koskeviin kotietsintäpöytäkirjoihin ja kotietsintämääräyksiin. Kotietsintäpöytäkirjojen ja kotietsintämääräysten osalta vuonna 2015 oli havaittavissa muutamissa tapauksissa kotietsintämääräyksen puuttuminen, josta myös kyseisissä rikostapauksissa mukana olleet päällystön edustajat saivat palautetta. Toisena puutteena laillisuusvalvonnassa nousi esiin PKL 8:5§ mukaisen läsnäolo-oikeuden toteuttaminen ja niiden kirjaaminen. Palaute oli asiallista ja toimivaa, koska vuoden 2016 laillisuustarkastuspöytäkirjaan oli merkitty erityisiksi havainnoiksi kotietsintämääräysten kirjaamisessa tapahtunut selkeä parannus sekä läsnäolo-oikeuden toteuttamisen ja tiedoksiantojen kirjaamisen osalta parantunut tilanne. Näitä laillisuusvalvonnassa esiin nousseita asioita käydään myös läpi työpaikan koulutuspäivien yhteydessä ja tarvittaessa järjestetään lisäkoulutusta.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Tutkintakysymykset

Opinnäytetyön alussa asetin itselleni kolme tutkintakysymystä, joihin halusin saada matkan varrella vastaukset. Ensimmäisenä tavoitteena halusin selvittää, mitä päätöksiä yleisjohtajan työssä tehdään? Opinnäytetyössäni olen rajannut yleisjohtajan tekemät päätökset koskemaan neljää eri pakkokeinolajia, eli kiinniottamisia, yhteydenpidon rajoittamispäätöksiä, päätöksiä paikanetsinnöistä ja kotietsintäpäätöksiä. Jatkuva päätöksenteko on johtokeskuksen yleisjohtajan yksi päätehtävistä. Opinnäytetyössäni käy ilmi, että yleisjohtajan tekemissä pakkokeinopäätöksissä nousee esiin keskeisimpien lainkohtien tuntemuksen lisäksi pakkokeinolakiin kirjatut suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate. Suhteellisuusperiaatteen tärkeys on havaittavissa varsinkin KKO:2014:57 ja KKO:2014:58 päätöksissä. Näissä päätöksissä KKO totesi, että kotietsinnälle ovat olleet olemassa lain mukaiset edellytykset, mutta toimenpide on ollut PKL:n suhteellisuusperiaatteen vastainen.

Toisena tutkintakysymyksenä halusin selvittää, miten päätöksiä tehdään? Opinnäytetyössäni käsittelen Oulun johtokeskuksen yleisjohtajien tekemiä pakkokeinopäätöksiä rajaa-massani aiheessa. Oulun pääpoliisiasemalla sijaitseva Oulun johtokeskus vastaa poliisin operatiivisesta yleisjohdosta 24/7 koko poliisilaitoksen alueella ja Lapin poliisilaitoksen yleisjohdosta virka-ajan ulkopuolella. Johtovastuualue sisältää seitsemän kenttäjohtoaluetta laajalla maantieteellisellä alueella. Pelkästään jo näiden suurien etäisyyksien vuoksi suurin osa yleisjohtajalle suunnatuista yhteydenotoista ja yleisjohtajan tekemistä päätöksistä tapahtuu puhelimitse. Yleisjohtaja perustaa tekemänsä päätöksen pääosiltaan poliisipartion / tutkijan hänelle puhelimesta kertomaan tietoon ja usein päätös on synnyttävä hyvin lyhyessä ajassa. Tämän vuoksi on tärkeää, että vuorossa oleva yleisjohtaja tuntee keskeisimmät lait ja niiden käytännön soveltamisen. Pakkokeinopäätöksissä on tärkeää, että yleisjohtaja osaa ottaa huomioon myös käytännössä tärkeässä asemassa olevat suhteellisuusperiaatteen, vähimmän haitan periaatteen ja hienotunteisuusperiaatteen.

Kolmantena kysymyksenä minulla oli tarkoitus selvittää, miten yleisjohtaja perustelee kirjallisesti tekemänsä pakkokeinopäätökset? Tämän seikan selvittämiseksi otin tarkempaan käsittelyyn vuoden 2016 ajalta 10 poliisiasiain tietojärjestelmään (patja) kirjattua päätöstä kiinniottamisesta, yhteydenpidon rajoituksesta, päätöksestä paikanetsinnässä sekä kotietsintämääräyksistä. Kävin läpi kaikki nämä 40 päätöstä ja kirjoitin auki niiden päätösosien opinnäytetyöhöni. Että pystyin ottamaan kantaa näiden päätösten oikeudellisuuteen ja laadullisuuteen, pyysin Oulun poliisilaitoksen poliisilakimies Antti Räsäseltä riittävään laadulliseen tulokseen johtavat kriteerit. Näiden oman poliisilaitoksen laillisuusvalvojan antamien kriteerien valossa kävin läpi tapaukset etsien sieltä laadullisesti hyviä päätöksiä, joita hyväksi käyttäen voisi jatkossa tehtäviin päätöksiin saada lisää laatua. Materiaalissa oli mukana myös laadullisesti huonojakin päätöksiä, joita läpikäymällä niidenkin laadullisuutta voidaan jatkossa huomattavasti parantaa.

7.2 Päätösten laatu

Opinnäytetyössä tarkastelemieni tapausten perusteella voi todeta, että pääsääntöisesti Oulun johtokeskuksen yleisjohtajien tekemien pakkokeinopäätösten oikeudellinen laadullinen taso on kohtalaisen hyvä. Kiinniottamispäätösten perustelujen osalta tarkastelussa olleista kymmenestä tapauksesta neljässä perustelut olivat Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvontayksikköä johtavan poliisilakimies Antti Räsäsen linjauksen mukaan laadukkaita ja neljän tapauksen osalta perustelut olivat riittäviä. Kahden päätöksen osalta kirjaukset olivat muihin verrattavissa oleviin tapauksiin nähden laadullisesti heikompia, mutta niissäkään ei ollut sellaisia puutteita, joka olisi tehnyt niistä lainvastaisia.

Opinnäytetyössäni käsiteltävät yhteydenpidon rajoittamistapaukset olivat sellaisia, joista löytyi eniten sekä oikeudellisesti että laadullisesti parannettavaa. Kymmenestä käsiteltävästä tapauksesta kolmen osalta yhteydenpidon rajoittamispäätös oli perusteltu kirjallisesti laadukkaasti. Viiden päätöksen osalta perustelut eivät olleet niin laadukkaita, mutta kuitenkin Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvonnan näkökulmasta riittäviä. Kahdessa tapauksessa perustelut oli kirjattu niin suppeasti, että ne eivät täyttäneet poliisilakimies Räsäsen niille asettamia kriteerejä. Näiden havaintojen perusteella päivityskoulutus yhteydenpidon rajoitusten tekemiseen lienee paikallaan.

Päätöksistä paikanetsinnöissä tehdyt yleishavainnot kertovat, että pääsääntöisesti niiden laatu ja oikeudellisuus on hyvää luokkaa. Kymmenestä tarkastelussa olleesta tapauksesta kuuden osalta laatu on Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvontayksikön linjauksen mukaan hyvä ja kolmen osalta riittävä. Yleisimmät puutteet ovat PKL 8:5 ja 8:6 § oikeuksien kirjaamattomuus. Ainoastaan yhden päätöksen osalta laatu oli heikko. Siinä päätöksen perustelut oli kirjattu varsin suppeasti ja siitä puuttui lain edellyttämiä elementtejä, kuten mm. mitä etsinnällä pyritään löytämään.

Kotietsintämääräysten osalta päätösten oikeudellinen ja laadullinen tilanne kaksijakoinen. Päätöksiin kirjattu hyvin, kahden tapauksen osalta jopa laadukkaasti etsinnän perusteet, mutta suurimmassa osassa päätöksiä jäänyt kirjaamatta näkyviin PKL 8:5, 8:6 ja 8:18 § oikeudet. Päätöksistä ainoastaan yhdessä oli mainittu kaikki nämä oikeudet ja kolmessa päätöksessä yksi näistä oikeuksista. Merkille pantavaa oli, että kuudesta päätöksestä ei löytynyt merkintää yhdestäkään em. Oulun poliisilaitoksen laillisuusvalvontayksikön edellyttämästä etsinnän kohteelle kerrottavasta oikeudesta. Hyvänä asiana voidaan pitää sitä, että etsinnän perustelut on kirjattu laadukkaasti. Kohteen oikeuksien kirjaamattomuus päätökseen on sellainen puute, joka voidaan korjata helposti työpaikkakoulutuksella.

7.3 Toimenpidesuosituksia

Opin näytetyössä käsittelemässäni 40 pakkokeinopäätöksessä havaitut laadulliset puutteet ovat sellaisia, jotka on kohtalaisen helppo korjata tehokkaasti kohdennetulla tiedottamisella ja koulutuksella. Tarkoituksena on informoida Oulun johtokeskuksen yleisjohtajia tekemistäni havainnoista keväällä 2017 järjestettävän koulutuspäivän yhteydessä. Lisäksi jaan tietoutta rikostutkinnan puolella työskentelevälle päällystölle, koska he joutuvat tekemään myös vastaavia päätöksiä työvuoroissaan. Minulla oli alun perin tarkoitus tehdä sellainen opinnäyte, josta on hyötyä itseni lisäksi myös muille Oulun poliisilaitoksen päällystövirkamiehille. Oman käsitykseni mukaan olen saanut tuotettua sellaisen opinnäytteen, jota voidaan hyödyntää laajemminkin pakkokeinopäätösten oikeudellisuuden ja laadullisuuden parantamisessa. Päällystön tekemien pakkokeinopäätösten laadullisuuden parantaminen lisää myös sekä päätöksentekijän, että päätöksen kohteeksi joutuneen henkilön oikeusturvaa.

Oulun poliisilaitoksen päällystön tekemien pakkokeinopäätösten laadun ja oikeudellisen sisällön varmistamisessa oikeusyksikön suorittama laillisuusvalvonta on tärkeässä roolissa. Laillisuusvalvonnassa ei ole noussut esiin suoranaisia lainvastaisia pakkokeinokirjauksia. Puutteet ovat olleet enemmänkin sellaisia tapauksia, joissa pakkokeinopäätöksistä puuttuu jokin sen kohteelle tärkeä informaatio, kuten esimerkiksi kotietsintämääräyksessä kohdehenkilön oikeus saattaa kotietsintä tuomioistuimen ratkaistavaksi. Näiden puutteiden korjaaminen on kuitenkin poliisin tekemien päätösten laadun suhteen ja pakkokeinon kohteeksi joutuneen oikeusturvan takaamiseksi erittäin tärkeää. Tällä hetkellä Oulun poliisilaitoksen oikeusyksikön suorittama laillisuusvalvonta on itseni ja työyhteisöni näkökulmasta katsottuna riittävää. Erityisen hyvänä on pidetty laillisuusvalvonnan suuntautumista ennakkolliseen valvontaan sekä oikeusyksikön tarjoamaa oikeudellista apua ja neuvontaa.